

T.C.
ERZİNCAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İLKÖĞRETİM ANABİLİM DALI

**SOSYAL BİLGİLER DERS
PROGRAMININ İNSAN HAKLARI
EVRENSEL BEYANNAMESİ
ÇERÇEVESİNDE İNCELENMESİ**

Yüksek Lisans Tezi

İbrahim BOZKURT

Danışman

Doç. Dr. Abdulkadir GÜL

Erzincan/2017

TEZ BİLDİRİMİ

"Sosyal Bilgiler Ders Programının İnsan Hakları Evrensel Beyannameesi Çerçevesinde İncelenmesi" isimli "Yüksek Lisans" tezini tarafımdan intihal programı ile incelenmiştir. Buna göre tezimde bilimsel etik ihlali ve intihal olarak nitelendirilebilecek herhangi bir durum olmadığını taahhüt ederim.

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir biçimde elde edildiğini; aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi beyan ederim.

İbrahim Bozkurt

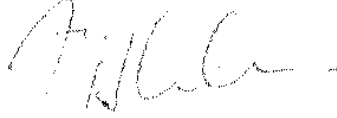
TEZ KABUL TUTANAĞI
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu alışma, İlköğretim Anabilim Dalı, Sosyal Bilgiler Eğitimi Bilim Dalında
jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan/Jüri : Doç. Dr. Abdülkadir GÜL

ÜYE : Doç. Dr. Ümit KILIÇ

ÜYE : Doç. Dr. Vedat KARADENİZ

**SOSYAL BİLGİLER DERS PROGRAMI'NIN İNSAN
HAKLARI EVRENSEL BEYANNAMESİ ÇERÇEVESİNDE
İNCELENMESİ**

İbrahim BOZKURT

**Erzincan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans
Tezi, Haziran,2017**

Danışman Doç. Dr. Abdulkadir GÜL

ÖZET

“Sosyal Bilgiler Ders Programının İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi Çerçevesinde İncelenmesi” isimli araştırma konumuzun kapsamı 1924 tarihinde uygulanan ilk mektep programından günümüz Sosyal Bilgiler ders programına kadardır. Araştırmamızın kapsamında yer alan ders programında üniteler ve konu başlıkları tespit edilmiş, tanımlayıcı ve açıklayıcı bir yöntem kullanılmıştır. Bu nedenle araştırmamızda nitel araştırma metodu ve durum çalışması tercih edilmiştir.

Araştırmada 1924'den 2005'e kadar uygulanmış olan sosyal bilgiler ders programının içeriğinde bulunan Coğrafya, Tarih ve Yurt Bilgisi Derslerinin ilgili üniteleri ve konu başlıkları yer almaktadır. Yapılan araştırma neticesinde yıllar içerisinde ünite başlıkları değişmiş olsa da içeriğin birbiri ile örtüştüğü görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Bilgiler-İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi-Ders Programı

**THE EXAMINATION OF THE SOCIAL STUDIES
LECTURE SCHEDULE AT THE FRAME OF UNIVERSAL
DECLARATION OF HUMAN RIGHTS**

İbrahim BOZKURT

**Erzincan University, Institute of Social Sciences, Education Thesis,
June 2017**

**Department Thesis Supervisor: Associate Professor Abdulkadir
GUL**

ABSTRACT

The subject “The Examination Of The Social Studies Lecture Schedule at The Frame of Universal Declaration of Human Rights” contains the span from primary school program that was applied in 1924, to actual social studies lecture schedule. The units and topic titles within research was determined and had been used method descriptive explanatory. Therefore, qualitative research method and case study was chosen at the research.

The related units and topic titles of the classes of history, geography and homeland knowledge within social studies lecture schedule, which it had been applied from 1924 to 2005, include in the research.

Keywords : Social studies-Universal Declaration of Human Rights-Syllabus

İÇİNDEKİLER

TEZ BİLDİRİMİ	I
TEZ KABUL TUTANAĞI	II
ÖZET	III
ABSTRACT	IV
İÇİNDEKİLER.....	V
FOTOĞRAF TABLOSU	VIII
ÖNSÖZ.....	IX
I.BÖLÜM	1
GİRİŞ.....	1
I.I. Problem	1
I.I.I. Problem Durumu	6
I.I.I.II. Araştırmanın Amacı	7
I.I.I.III. Araştırmanın Önemi	7
II. BÖLÜM.....	9
KURAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR.....	9
II. I. İnsan Hakları Kavramı	9
II. I.I Genel Olarak Hak Kavramı	9
II. I.II. İnsan Haklarının Nitelikleri	11
II. I.III. İnsan Haklarının Haklar İçerisindeki Yeri.....	12
II. II İnsan Haklarının Felsefi Temelleri	15
II. II. I. Antik Yunan Uygarlığında Felsefi Temeller	15

II.II.II. Doğal Hukuk Görüşü Çerçevesinde Felsefi Temeller	17
III. BÖLÜM.....	23
İNŞAN HAKLARININ TARİHSEL GELİŞİMİ.....	23
III. I. İlk Çağlarda İnsan Hakları.....	23
III.II. Ortaçağlarda İnsan Hakları.....	26
III. III. Yeniçağlarda İnsan Hakları	29
IV. BÖLÜM	30
BİRLEŞMİŞ MİLLETLER ÇERÇEVESİNDE İNŞAN HAKLARI.....	30
IV. I. Genel Olarak Birleşmiş Milletler ve İnsan Hakları.....	30
IV. I. I. İnsan Hakları Evrensel Bildirisi.....	31
V. Bölüm	34
V.I. Yöntem.....	34
V.II. Araştırmanın Modeli	34
V.III. Veri Toplama Süreci	34
V.IV. Veri Analizi.....	37
VI. BÖLÜM	38
BULGULAR VE DEĞERLENDİRMELER	38
VI. I. Alt Problem	38
VI. I. I. 1924 Tarih İlk Mektep Ders Programı.....	38
VI. I.II.1926 Tarih İlk Mektep Programı	40
VI.I.III.1930 Tarih İlk Mektep Programı.....	41
VI.I.IV. 1936 Tarih ilkokul Ders Programı	42

VI.I.V. 1948 Tarih İlkokul Programı.....	42
VI.I.VI. 1962 İlkokul Program Taslağı	43
VI. I.VII. 1968 Tarih İlkokul Programı	44
VI.I.VIII. 1974 Tarih İlkokul Programı.....	45
VI.I.IV. 1995 Tarih İlkokul Sosyal Bilgiler Programı.....	46
VI.II. Orta Okul Sosyal Bilgiler Ders Programı	46
VI. III. I. İlköğretim Programları.....	53
VI. BÖLÜM	60
SONUÇ VE TARTIŞMALAR.....	60
Sonuç.....	60
Tartışmalar	63
KAYNAKÇA	64
EKLER	67

FOTOĞRAF TABLOSU

FOTOĞRAF 1	67
FOTOĞRAF 2	68
FOTOĞRAF 3	69
FOTOĞRAF 4	70
FOTOĞRAF 5	71
FOTOĞRAF 6	72
FOTOĞRAF 7	73
FOTOĞRAF 8	74
FOTOĞRAF 9	75
FOTOĞRAF 10	76
FOTOĞRAF 11	77
FOTOĞRAF 12	78
FOTOĞRAF 13	79

ÖNSÖZ

Birey doğası gereği toplum içinde var olma gayesi taşımaktadır. Hem bireyin yetişmesi hem de toplumsal düzenin sağlanabilmesi amacı doğrultusunda eğitim ve öğretim etkinliklerinin önemi büyüktür. Bu amaç doğrultusunda eğitimlerin verimli hale getirilebilmesi gerekir. Yine hazırlanan programlarda günün koşullarına göre revizyon yapıldığı görülmektedir.

Tezimin hazırlanmasının her aşamasında desteğini ve yardımını esirgemeyen danışmanım Doç. Dr. Abdulkadir GÜL'e , Doç. Dr. Ümit KILIÇ'a Vedat KARADENİZ'e çalışmalarım sırasında, tezimi yazma sürecinde katkılarını gördüğüm Dr. Z. Fatih İNEÇ, Arş. Gör. Alpaslan AY'a, Merve ÖZYİĞİT'e, Tuğrul BATMAZ'a, maddi ve manevi destekleriyle çok şey borçlu olduğum biricik eşim Fatma'ya kızım İlayda'ya ve oğlum Göktürk'e teşekkür ederim.

İbrahim BOZKURT

I.BÖLÜM

GİRİŞ

Bu bölümde incelenen konunun problemleri, amacı, önemi, varsayımları ve tanımları yer alacaktır.

I.I. Problem

İnsan hakları, kişilerin mutlak olmakla kazandıkları haklardır. Kişilerin her türlü doğal afet ve doğadan gelen güce karşı olma özellikleri ve değerlerini koruma amacına dayanmaktadır. Günümüzde İnsan Hakları kavramı, bireyin belli bir gelişme döneminde uygulamaması, bütün bireylere tanınacak olan hakların tümünü ifade etmektedir.¹

İnsan hakları gelişim evresi üç aşamada ele alınmaktadır. Birinci aşaması 17 ve 18. yüzyıllarda Fransa, İngiltere ve Amerika'da meydana gelen klasik hak ve özgürlükleri dile getirmesidir. Ağırlıklı olarak kişisel nitelikli olan; arasında eşitlik, özel mülkiyet, düşünce ve inanç özgürlüğü, siyasi haklar, mülkiyet sağlık, eğitim ve yaşama haklarıdır. Bu hareketler 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren ağırlıklı olarak sosyal eşitlik eksenine yönelmiştir. Bunun sonucunda yeni bir senteze ulaşıldı, insan hakları listesinin genişlemesi "sosyal haklar" ve "sosyal devlet" gibi yeni terimlerin ortaya çıkmasında çok etkili oldu, 20. yüzyıla gelindiğinde ise bu kavramlar koruma özelliği taşıması sebebiyle ulusal ve uluslararası belgelere giren bu ikinci kuşak insan hakları, ekonomik, sosyal ve kültürel niteliklidir. Ulusal ve uluslararası bu belgelerde kavramlar çeşitlenerek; çalışma, adil ücret, sosyal güvenlik, sendika ve grev, sağlık ve eğitim gibi hakları kapsamaktadır.²

---

¹ Yasemin Kepenekçi, İnsan Hakları, Ankara 2000, s.1.

² Kepenekçi, 2000, s. 2.

Yaşama yöntemi ve yönetim olarak demokrasiyi tercih etmiş ülkelerde eğitim sistemleri kendisinden demokratik bir yapıyı oluşturma fonksiyonunu yerine getirmelidir. Demokrasiyi benimsemiş ülkelerde devlet, insan hakları kavramlarını vatandaşlarına öğretmek yoluyla göstericisi olmak durumundadır. İnsan haklarının neleri kapsadığını ve sınırlarını bilmeyen vatandaş bu hakları günlük hayatına empoze edemez. Bu hakları bilmek ancak doğru bir yöntemle aktarılacak eğitimle mevcut olacaktır.³

İnsan Haklarının vermiş olduğu uluslararası becerileri kullanabilme ve geliştirmeleri, yaşadıkları ülkede ve diğer ülkelerde politik ve ekonomik problemlere nesnel kararlar verebilme amacıyla bu kavramları öğretmek amaçlanmalıdır.⁴ “Herkes, ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasi veya diğer herhangi bir akide, milli veya içtimai menşe, servet, doğuş veya herhangi diğer bir fark gözetilmeksizin işbu Beyanname’de ilan olunan tekml haklardan ve bütün hürriyetlerden istifade edebilir”....⁵, Bundan dolayı, insan hakları eğitiminde önemli husus öğrencilerin ulusal değerler ile uluslararası değerlerin birleşimini birlikte değerlendirerek, uluslar arası mutlak sınırları bilmelerini amaçlamalıdır.⁶

Bu eğitim Birleşmiş Milletlerin on yıllık eylem planı ve İnsan Hakları Eğitimi Ulusal Planlarında hazırlanırken yönergede şu şekilde açıklanmıştır: İnsan hakları eğitimi, yetenek, bilgi gibi davranışların tümünü oluşturan evrensel bir insan hakları

---

³ Gözütok, F .(1998): “Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi Projesi”, IV. Eğitim Bilimleri Kongresi, s. 57.

⁴Kepenekçi, Y. (2000): Türkiye’de Genel Ortaöğretim Kurumlarında İnsan Hakları Eğitimi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, A. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, s.12.

⁵ https://www.unicef.org/turkey/udhr/_gi17.html(15.02.2017)

⁶ Kepenekçi , 2000, s. 14.

kültürü aşılıp yerleştirmeyi amaçlayan bilgilendirme ve eğitim etkinliklerinin tümünü kapsayan bir sistemdir.⁷

Bu kavramların saygınlığının somut olmayan ve birçok belgede yer almasıyla hayata geçirilmesi mümkün değildir. İnsan hakları kavramalarını ancak bilinerek, uygulanarak ve yasal olarak korunarak bir bütün olursa değer bilir. Bunun için eğitim ve öğretim de hassas davranılması gerekmektedir. İnsan hakları eğitimi geçmişten günümüze doğru incelendiği zaman şu safhalardan geçmiştir.

1924-1927 Eğitim-Öğretim yıllarında Malûmat-ı Vataniye ismiyle okutulan Vatandaşlık bilgisi dersi, 1927-1930 yılları arasında ise Vatani Malûmat ismiyle okutulmaktadır.1930-1939 yıllarında ise dersin adı Yurt Bilgisi olmuştur.1930-1931 eğitim-öğretim yılında ortaokul 2.sınıf ve 3.sınıfta birer ders saati, 1931-1949 yılları arasında ortaokul 2. ve 3. Sınıflarda iki saat olarak okutulmaktaydı.

1930-1939 yılları arasında okutulan Yurt Bilgisi Dersi, Türkiye Cumhuriyeti Devletinin kurulduğu yıllarda ilkokul müfredatında yer almıştır. Cumhuriyetimizin ilk kurulduğu dönemde ise Yurt Bilgisi Dersi haftada ikişer saat olmak üzere 4 ve 5. sınıflarda okutulmuştur.⁸

1932 tarih programda ilkokulun amaçları aşağıdaki şekilde belirtilmiştir:

"Kavram mefhumunu talebeye kavratmak, kanuna ve devlet otoritesine itaat duygusunu ve itiyadını vermek, talebeye vazife ve hak mefhumlarını kavratmak ve Türk vatandaşlarının vazifelerini ve haklarını ve bu vazifelerle hakların önemini kendilerine telkin etmek. Millet ve yurt işlerine karşı talebede alaka uyandırmak, millet

---

⁷ Başaran, T. (2007) : İlköğretim Okullarında Vatandaşlık Ve İnsan Hakları Eğitimi Programının Uygulanışına İlişkin Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Görüşleri, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi, s. 4. , Gülmez, M. (1994): İnsan Hakları Eğitimi ve Türkiye, s. 4.

⁸ Milli Eğitim Bakanlığı Yayın Müdürlüğü, Müfredat Programı,1924, (Ek 1), Milli Eğitim Bakanlığı Yayın Müdürlüğü, Müfredat Programı,1924, İlk Mektep Müfredat Programı, s. 79.

ve yurt menfaatini her menfaatin üstünde tutmayı, millet ve yurda karşı canla, başla hizmet etmeyi kendilerine itiyat ve ülkü haline getirmeyi kavratmak..."⁹. Tek Partili dönem sonrasında Yurttaşlık Bilgisi dersinin yukarıda ifade edilen şekilde devam ederek bir değişikliğe gidilememiş; fakat derslerde hak ve ödev konularına hususunda özellikle durularak genişçe yer verilmiştir.

Bu ders, Talim ve Terbiye Kurulunun 14.06.1985 gün ve 93 sayılı, Eğitim ve Öğretim Yüksek Kurulunun da 10.07.1985 ve 10 sayılı kararları ile Yurttaşlık Bilgisi Dersi Vatandaşlık Bilgisi dersi içeriği on maddede toplanmıştır. Talim ve Terbiye Kurulunun 12.03.1992 gün ve 45 sayılı ve 15.03.1993 gün ve 82 sayılı kararları ile müfredatın muhtevasında değişiklikler yapılmıştır, fakat bu revizyon insan hakları ile ilgili bölümü yer almaktadır.¹⁰

Vatandaşlık Bilgisi amacı olarak öğrencilere kazandırılması gereken özellikler, karşılıklı olarak anlayışlı bireylere yetiştirme, kişisel fikirlere saygı gösterme, farklı görüşteki kişiler ile iletişim ve iş birliği gibi temel terimlerini öğretme yer almaktadır.

Vatandaşlık Bilgisi Dersinin Programının kazanımlarındaki hedef, yaşantılarına yansıtılmaları, demokratik ve insan haklarına yaşantısının her dönemine yansıtılabilmeleridir. Bu hedefler doğrultusunda sınıfta ve okulda grup ve bireysel etkinlikler ile inisiyatif almaları vurgulanmıştır.

Millî Eğitim Bakanlığı ile İnsan Haklarından sorumlu Devlet Bakanlığı arasında 14.03.1995 tarih imzalanan, Millî Eğitim Bakanlığının 01/08/1995 tarih ve 289 sayılı kararı ile 1995-1996 Eğitim-Öğretim yılı itibariyle İlköğretim 8 Yıllık zorunlu eğitim müfredatında 8. sınıflarda okutulmaya başlatılmıştır.¹¹

---

⁹ İlk Mektep Müfredat Programı, s. 104.

¹⁰ Millî Eğitim Bakanlığı Yayın Müdürlüğü 1995 İlkokul Müfredatı, s.188.

¹¹ Millî Eğitim Bakanlığı, İlköğretim Genel Müdürlüğü Ortaokul Programı, s.188.

Bu ders, 1995-1996 Eğitim Öğretim Yılı İtibariyle Vatandaşlık ve İnsan Hakları Dersi Olarak Okutulan Bu ders, bilgi vermek ve öğreticilikten ziyade genel olarak kültürel gelişimi ve bu konudaki hususların günlük hayatta uygulamasını amaçlamaktadır. Amaç doğrultusunda bilgiler vermiş ve dikkat edilmesi gereken hususlar hakkında bilgi vermiştir.¹²

Bu dersi okutacak branş öğretmenleri ise Sosyal Bilgiler, Tarih, Coğrafya ve Felsefe grubu öğretmenleri olarak programda belirtilmiştir. Ders içeriği ve programı 1998 yılı 2490 sayılı Tebliğler Dergisinde yeniden düzenlenmiştir. Yapılan Değişiklik ile kişisel ve toplumsal ihtiyaçlarına cevap verebilmesi için gelişen bilim ve teknoloji ile birlikte durağan değil gelişmelerden etkilenebilir bir yapıya dönüşmüştür. Programların geliştirilmesi de ancak onların değerlendirilmesi ile mümkündür. Niteliği olamayan bir eğitim programında istenilen eğitim ve kazanımlar sağlanamaz. Fakat eksiklikler ve programdaki aksaklıklar giderilerek istenilen nitelik kazanmış olur. Bu programların niteliği ise bilimsel çalışmaların ve uygulamaların somut gözlemleri ile değerlendirilir.¹³

Doğan Hıfzı'ya göre ise programın değerlendirme; programın uygulama dönemini değerlendirmek, program sırasında ortaya çıkan problemleri değerlendirmek ve öğrencilerin kazandığı yetkinliği, günlük hayatında uygulayabilme safhasında yeterli olup olmadığı hususundaki eksikleri hususlarında gerekli düzenlemeleri yaparak düzenlemeleri ve gelişmeleri yapabilmektir.¹⁴

---

¹² Milli Eğitim Bakanlığı 1995 İlkokul Müfredatı, s.189.

¹³ Münire Erden, Eğitimde Program Değerlendirme, Ankara 1998, s. 2 .

¹⁴ Hıfzı Doğan, Analiz ve Program Hazırlama, Ankara 1979, s.79.

I.I.I. Problem Durumu

Toplumların gelişen ve değişen dünya düzenine ayak uydurabilmeleri için, diğer alanlarda olduğu gibi eğitim alanında da günümüz şartlarına göre kendini geliştirip dönem dönem revizyona gidilmesine ihtiyacı vardır. Bu gelişme içerisinde İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinin eğitimi belirli safhalardan geçmiştir. Bu süreç içerisinde gelişmeleri yakalaması ve karşılaşılan sorunların analiz edilerek düzeltilmesi hususunda önemli gelişmeler olmuştur. Eğitim-Öğretim faaliyetlerinin temelini oluşturan program ve dersler, farklı amaçlar doğrultusunda bireyleri yetiştirmek amaçlanır. 1924-1927 Eğitim- Öğretim yıllarında Malûmat-ı Vataniye ismiyle başlayan gelişim süreçleri geçiren Vatandaşlık dersinin temel hususu hiç şüphesiz ki İnsan Hakları Evrensel Beyannamesidir. Bu eğitimdeki temel amaçta insan hakları konularında bilinçli ve sorumlu bireyler yetiştirmektir. Sosyal Bilgiler dersinin temel amaçları arasında bilinçli yurttaşlar yetiştirmek, hak ve görevlerinin bilincinde olan bireyler yetiştirme disiplini bulunmaktadır. Bu yüzden bu ders Sosyal Bilgiler öğretim programının içerisinde her dönem yerini almıştır.¹⁵

Gerekli Literatür incelemeleri sonrasında ilköğretim Sosyal Bilgiler Ders Programlarında İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi konusunda genel olarak ,aktif sorumluluklarını yerine getiren, bireyler hedef alınmıştır. Bu Nedenle Araştırma alanımıza Cumhuriyet dönemin ilk yıllarından günümüze kadar olan Sosyal Bilgiler Derslerinde İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinin işlenişi incelenmiştir.

---

¹⁵ M. Ertürk, A. Gökdemir, G Daşdemir, 1924 ve 2005 Sosyal bilgiler Programları Çerçevesinde Vatandaşlık Konularının Karşılaştırılması, İstanbul 2012, s.

I.I.I.II. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmamızdaki amaç; 1924-2017 arasında Sosyal Bilgiler Ders Programlarında İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi erevesinde İncelenecektir. Araştırmanın amacı doğrultusunda şu sorulara cevap aranmıştır.

1. 1924 il mektep programından 2017 İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'na kadar geçen program yenileme ve geliştirme sürecinde yer alan İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi konuları nelerdir?

2. 1924'den 2017'e kadar geçen süreçte hukuk konularının yer aldığı,

2.1.1. Dersler

2.1.2. Derslerin belirlenmiş olan amaçları nedir?

3. 1924-2017 yılları arasında yapılmış olan Sosyal Bilgiler öğretim programı ve Sosyal Bilgiler programı kapsamında öğretim programlarında yer alan İnsan Hakları konularının dağılımı nasıldır?

4. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi Konularının yer aldığı

4.1.1. Dersler

I.I.I.III. Araştırmanın Önemi

Dünyada yaşanan gelişmelerde ve değişimler eğitimi alanında da etkisini göstermiştir. Bunun sonucunda olarak eğitimde uygulanan öğretim programlarında yenilenmesinin ihtiyacını doğurmuştur. Eğitim programları daima insanlığın istikametinde şekillenmiştir.

Demokrasi ve insan hakları birbirini tamamlayan kavramlardır. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, insan hakları eğitimi, demokrasinin korunması bu bilincin güçlendirilerek yaşatılması ve şartlar gözetilmeksizin korunması ile mümkündür. Her bireye eşit olarak sağlanan bu haklar, verilecek olan insan hakları eğitimi ile kalıcılığını sağlayacaktır. Bu eğitim gelişmiş ülkelerde okul öncesinden başlayarak eğitimin çeşitli kademelerinde yerleştirilir ve benimsetilir. Yine bu eğitime verilen önem özel olarak yetiştirilen eğiticiler ile süreklilik arz etmektedir.

Türk Eğitim Sisteminin problemlerinden en önemlisi insan hakları ve özgürlüklerine saygılı, demokrasiyi hayatına özümsemiş bireyler yetiştirmektir. Bu yüzden eğitim sistemimizde insan hakları eğitimi ağırlık kazanmaya başlamıştır. Bu tespitin en önemli göstergesi olarak 7. Ve 8. Sınıfta Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi Dersinin programda yer almasıdır.

I.I.I.IV Tanımlar

Vatandaşlık:

Vatandaşlık terimleri ile ilgili farklı disiplinlerde farklı tanımlamalar yapılmaktadır. Örneğin, Turner, Sosyoloji disiplinde tanım olarak “bir kişiyi toplumun yetkin bir parçası olarak tanımlayan ve bunun sonucunda kaynakların kişilere ve sosyal gruplara akışını şekillendiren bir dizi (hukuki, siyasi, ekonomik ve kültürel) uygulama...” olarak tanımlamıştır.¹⁶

İnsan Hakları:

Kişilerin salt insan olmasıyla kazandığı haklardır. Kişinin her türlü probleme karşı ve doğa güçlerine karşı taşıdıkları değerlerin korunması misyonuna dayanmaktadır. Özet olarak İnsan hakları Tüm İnsanlığa tanınması gereken mutlak hakları ifade etmektedir.¹⁷

---

¹⁶Janoski, Tomas, Citizenship and Civil Society, California 1998, s. 8. ,
https://anayasa.tbmm.gov.tr/docs/vatandaslik_tanimlari.pdf(17.03.2017)

¹⁷ Kepenekçi, 2000, s.1.

II. BÖLÜM

KURAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

II. I. İnsan Hakları Kavramı

II. I.I Genel Olarak Hak Kavramı

İnsanlar yaşamları boyunca bu hakların farkında olmasalar bile özgür bir şekilde düşüncesini ifade edebilmek ve diğer insanlarla eşit bir seviyeye ulaşmak için bu haklardan yararlanmaktadırlar.¹⁸ İnsanın olduğu her yerde insan haklarının da olduğunu düşündüğümüzde, bu kavramın değişken ve gün geçtikçe gelişen bir kavram olduğunu söyleyebiliriz. Tarihsel süreç içerisinde değerlendirdiğimiz de ise geçmişten günümüze kadar uzanan bu yol da insan hakları kavramının her dönemde değişkenliğini koruduğunu görmekteyiz.

Siyasi, ahlaki ve hukuk alanında kullanılan insan hakları “ Kişinin sadece bir insan olarak sahip olduğu haklar” olarak tanımlanmaktadır.¹⁹ Diğer taraftan;

Hak kavramını ele aldığımızda bu kavramın hem siyasi hem de ahlaki tanımının yapıldığını görmekteyiz²⁰ Fakat genel olarak hak kavramından bahsedildiğinde talep, yetki ve saygı gösterme zorunluluğundan da bahsedilmektedir.

²¹ Bu unsurların hepsinin toplamında ise amacımız insan hakları kavramına ulaşmaktır.

---

¹⁸ Enver Bozkurt, Uluslar Arası İnsan Hakları Hukuku, Ankara, 2006 s. 7.

¹⁹ Jack Donnelly, Çe. Mustafa Erdoğan, Levent Korkut, Teoride ve uygulamada Evrensel İnsan Hakları, Ankara,1995 s.19.

²⁰ Jack Donnelly, Çe. Mustafa Erdoğan, Levent Korkut, Teoride ve uygulamada Evrensel İnsan Hakları, Ankara,1995 s.19.

²¹ Enver Bozkurt, İnsan Haklarının Korunmasında Uluslar Arası Hukukun Rolü, Ankara, 2003 s.8.

Hak ve ödev terimlerini ise “kişinin sahip olduğu bir hakkı ortaya koyabilmesi için o hakkın tüm sorumluluklarını yerine getirmiş olması” diye açıklayabiliriz.²² Fakat bu tanıma dayanarak kişinin her ödev sonucunda bir hak elde edebileceğine ulaşmamız mümkün değildir.

Hak kavramı ve Ödev terimlerinden sonra ulaşacağımız son nokta İnsan hakları kavramıdır. En başta ifade ettiğimiz açıklamasından farklı olarak;

İnsan Hakları Kavramı diğer kavramlardan farklı bir nitelik taşımaktadır. Olandan ziyade olması gerekeni ifade edip ahlaki talepleri göstermektedir.²³ Daha ayrıntılı ifade etmek gerekirse, “hangi Ulusa, etnik gruba, dine, mesleğe ve zümreye ait olursa olsun, her bireyin yalnızca insan olması ile beraber sahip olduğu değerlerdir. Bireyin bu değerleri koruması başkalarının da bu değerleri tanınması ve ayrıca dış etkilere karşı savunması için gerekli olan ahlaki taleplerin toplamını insan hakları kavramı olarak tanımlayabiliriz.²⁴ Bu kavram “insan merkezli” bir düşünce olarak ortaya koyulurken, bu düşüncenin temelini oluşturan bir diğer kavramda eşitlik ilkesidir. Bu ilke bütün bireylerin haklardan yararlanma konusunda eşit olduğunu vurgulamaktadır.²⁵ Daha ayrıntılı bakacak olursak;

Eşitlik kelime anlamı olarak “birçok şeyin aynı seviyede birbirine denk olma durumu” olarak tanımlanabilir. İnsan hakları bakımından incelendiğinde ise bireylerin sahip olduğu farklılıklar göz ardı edilerek haklar konusunda her vatandaşın eşit kabul

---

²² Enver Bozkurt, İnsan Haklarının Korunmasında Uluslar Arası Hukukun Rolü, Ankara, 2003 s.10.

²³ Enver Bozkurt, İnsan Haklarının Korunmasında Uluslar Arası Hukukun Rolü, Ankara, 2003 s.11-12.

²⁴ Halil Kalabalık, İnsan Hakları Hukuku, Ankara, 2009 s. 21.

²⁵ Enver Bozkurt, Uluslar Arası İnsan Hakları Hukuku, Ankara, 2006 s.14.

edilmesi durumudur. İnsan onurunu korumayı amaçlayan haklar temelini eşitlik ilkesinden almaktadır.²⁶

Eşitlik kavramı dışında İnsan haklarının temelini oluşturan diğer kavram da özgürlüktür.

Özgürlük herhangi bir kısıtlamaya bağlı olmadan düşünme ve davranma durumu olup, bireylerin dış baskılardan bağımsız olarak kendi isteğine göre hareket etme durumu olarak tanımlanmaktadır.²⁷

Eşitlik ve özgürlük kavramları insan haklarının temelini oluşturmaktadır. Bu kavramlardan gücünü alan insan hakları evrenselliğini korumaktadır.

II. I.II. İnsan Haklarının Nitelikleri

İnsan haklarının niteliklerini ele aldığımız zaman evrensellik ilkesi başta olmak üzere doğuştan kazanılma, vazgeçilmezlik, bireye ait olma ve insan haklarının bütünlüğü, yasalarca güvence altına alınma gibi temel ilkeleri ele almaktayız.

Evrensellik, insan haklarını tam anlamıyla belirten en temel ilkedir. İnsan hakları tüm insanlık için geçerli olup, her ırktan insana uygulanabildiği için evrensel bir kavramdır.²⁸ Evrensellik ilkesinin gereği olarak insanlar Dünya'nın neresinde yaşarsa yaşasın insan haklarından faydalanabilirler.

Doğuştan kazanılma, dendiği zaman ise kişinin doğduğu andan itibaren oluşan kişiliği ile elde ettiği haklar akla gelmektedir. Bu haklar kişinin sonradan kazandığı

---

²⁶ Enver Bozkurt, Uluslar Arası İnsan Hakları Hukuku, Ankara, 2006 s.15.

²⁷ Enver Bozkurt, İnsan Haklarının Korunmasında Uluslar Arası Hukukun rolü, Ankara, 2003 s.14.

²⁸ Halil Kalabalık, İnsan Hakları Hukuku, Ankara, 2009 s. 28.

haklardan farklı olarak kişiliğinin bir parçası durumundadır. Bu hakların dokunulmazlığı konusunda doğuştan elde ettiğimiz bir hak mevcuttur.²⁹

Vazgeçilmezlik, İnsan haklarının insanlara tanınmış olduğu ve hiçbir dış müdahalenin elinden alamayacağı, başkalarına devredemeyeceği haklardır. Temelinde hürriyet, barış ve adaleti barındıran bu ilke insanlık onurunu ve eşitliği sağlamak amacı taşımaktadır.³⁰

Bireye ait olma ilkesi insanların belli bir sınıfa ve belli bir zümreye ait olmadan da hak sahibi olacağı anlamına gelmektedir. Bu ilke kişinin doğrudan birey olması ve onun kişiliği ile doğrudan alakalı hakları kapsamaktadır.

İnsan haklarının bütünlüğü ilkesi ise insanların sahip oldukları hakların içeriği, işlevi, niteliği ve sınırları bakımından ne kadar birbirinden farklı olursa olsun hepsi bir bütünün parçalarını teşkil etmektedir. Hakların bölünmez ve birbirine bağımlılığı ilkesi BM'nin kararlarında da ifade edilmektedir.³¹

Bu ilkelerin yanı sıra insan hakları yasalar tarafından da güvence altına alınıp korunmuştur.

II. I.III. İnsan Haklarının Haklar İçerisindeki Yeri

BM Genel Kurulu'nun almış olduğu kararlarla birlikte insanın doğduğu andan itibaren kazanmış olduğu bir takım haklar bulunmaktadır. Medeni, siyasi ve ekonomik alanda var olan insan haklarının haklar içerisinde öncelikli olduğu bilinmektedir.³² Başta yaşama hakkı olma olmak üzere, kişi özgürlüğü, düşünce, hak, din ve vicdan özgürlüğü insanın birey olması ile kazandığı temel haklardandır.

---

²⁹ Halil Kalabalık, İnsan Hakları Hukuku, Ankara, 2009 s. 31.

³⁰ Halil Kalabalık, İnsan Hakları Hukuku, Ankara, 2009 s. 32.

³¹ Halil Kalabalık, İnsan Hakları Hukuku, Ankara, 2009 s. 37.

³² Şeref Ünal, Temel Hak ve Özgürlükler ve İnsan Hakları Hukuku, Ankara, 1997 s.37.

İnsan haklarının korunmanın temel noktası hiç şüphesiz insan yaşamını güvence altına almaktır. İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'nde ve 1996 tarih Medeni ve siyasal haklara ait sözleşmede yer alan “ Yaşamak Herkesin Hakkıdır” maddesi insanın yaşama hakkının güvence altına alınması gerektiğini vurgulamaktadır.³³ Bu maddeden yola çıkan devletler yaşama hakkına saygı göstermekle beraber insan yaşamını dışarıdan gelecek müdahale ve saldırılara karşı da korumakla yükümlüdür. Yaşama hakkı sınırsız bir hak değildir. Yalnızca yasalarla güvence altına alınan bu hak, mahkemelerce ölüm cezasına hükmedilen kişilerin hayatına son verilebileceğini ve bunun dışında bireylerin bu hakkına kasten müdahale edilmeyeceğini savunmaktadır.³⁴ Meşru savunma, Tutuklunun kaçması, isyan ve ayaklanmalar gibi devlete ve bireylere zarar verilmesi halinde yaşama hakkında kısıtlamalar yapılmaktadır.

İnsanların sahip olduğu hakların temelini teşkil eden bir diğer hak da düşünceyi özgürce ifade etme hakkıdır. Düşünce hakkı, bireyin düşüncesini özgürce ifade edip bilgi edindiği bir haktır. Toplum içerisinde birey kendi düşüncesini açıkça ifade edemiyor ve ortaya koyamıyor ve başkalarına iletmiyorsa bu durumlarda düşünce özgürlüğünün bulunduğunu söyleyemeyiz. Demokratik toplumlarda düşünce özgürlüğü devlet tarafından da güvence altına alınmıştır. Bu güvence daha sonraki dönemlerde basın ve yayın hayatını da etkilemiştir. Yaşama hakkı gibi düşünceyi özgürce ortaya koyma hakkı da sınırsız değildir. Kamu güvenliği ve özel yaşamın gizliliği konularında devlet düşünce hakkına müdahale edebilmektedir.³⁵

Dini inanç özgürlüğü de devletlerin güvencesi altında bulunması gereken haklardan biridir. Avrupa İnsan Hakları sözleşmesinde “her birey vicdan ve dini

---

³³ Safa Reisoğlu, Uluslar Arası Boyutlarıyla İnsan Hakları, İstanbul 2001 s.37.

³⁴ Safa Reisoğlu, Uluslar Arası Boyutlarıyla İnsan Hakları, İstanbul 2001 s.41.

³⁵ Safa Reisoğlu, Uluslar Arası Boyutlarıyla İnsan Hakları, İstanbul 2001 s.41.

özgürlüğe sahiptir” maddesi yer almaktadır. Çağdaş ve demokratik ülkelerde farklı din ve inanışlara saygı gösterilmek zorundadır. Karşılıklı saygı ile pekişen ve içerisinde hoşgörü barındıran toplumlar bu sayede barış içerisinde yaşamaktadırlar. Devlet bireylerin ibadetlerini gerçekleştirmeleri için uygun alanlar yaratıp bu alanların güvenliğini sağlamalıdır. Ayrıca devletin benimsediği din ne olursa olsun içerisinde yaşayan farklı inançtan bireylerin dinlerini de güvence altına almalıdır. Din ve vicdan özgürlüğü de diğer haklar gibi sınırsız değildir. Bireylerin kendi ülkelerinde yapmış oldukları dini faaliyetler aykırı bir tutum sergilemezken, başka herhangi bir dini benimseyen ülkelerde bu faaliyetleri bazen aykırı bulunabilmektedir. Bu durumlarda devletlerin sosyo- politik şartları zarar görmeye başladığı anda ülkeler hukuk yolu ile din vicdan özgürlüğü hakkına sınırlama getirebilmektedir.³⁶

Bu temel hakların dışında insanların kazanmış olduğu başka haklar da bulunmaktadır. Bu haklar arasında bireyin konut dokunulmazlığı, başka vatandaşlarla eşit olma hakkı, siyasi haklar, çalışma hakkı, eğitim hakkı ve sağlık hizmetlerinden yararlanma hakkı olmak üzere doğuştan kazandığı birtakım hakları bulunmaktadır.

İnsan hakları uluslararası belgelerde evrensel olarak nitelendirilmiş olup, bu hakların coğrafi, siyasi, ideolojik, sosyal ve ekonomik farklılıkları bir kenara bırakarak herkese eşit bir şekilde uygulanmaktadır.³⁷ Birbirinden farklı yapılara sahip olan devletler yapmış oldukları yasalar ile bireylerin haklarını güvence altına almak zorundadır. Fakat güvence sağlarken vatandaşlara bazı kriterler ve sınırlamalar getirebilmektedir. ³⁸ Bu sınırlamalar kasten olmamakla beraber, kanunlar ile yasaklama şeklinde olmaktadır. Bireyler doğduktan ve topluluk halinde yaşamaya

---

³⁶ Safa Reisoğlu, Uluslar Arası Boyutlarıyla İnsan Hakları, İstanbul 2001 s.59- 63.

³⁷ Şeref Ünal, Temel Hak ve Özgürlükler ve İnsan Hakları Hukuku, Ankara, 1997 s.35.

³⁸ Şeref Ünal, Temel Hak ve Özgürlükler ve İnsan Hakları Hukuku, Ankara, 1997 s.37.

başladıktan sonra elde etmiş olduğu bu haklar devletin yapısına ve başka bireylerin hakkına tecavüz ettiği anda kısıtlamaya uğramaktadır.

II. II İnsan Haklarının Felsefi Temelleri

II. II. I. Antik Yunan Uygarlığında Felsefi Temeller

İnsan haklarının dayandığı felsefi temellere bakacak olursak Antik Yunan medeniyetinde ortaya çıkan ve zamanla gelişen hukuk kuralları öncesine M.Ö 6. yüzyılda ortaya çıkan Solon Kanunları da son derece önem arz etmektedir. Bu kanunlar “herkesin kanunlar önünde eşitliği” ilkesini benimsemiş ve ideal devlet düzeninden bahsetmiştir. Toplum ile yönetici arasında düzen sağlamayı amaçlayıp hukukun üstünlüğünden tarihte ilk kez bu kanunlarda bahsedilmiştir.³⁹ Ayrıca bu kanunlar borç köleliğine son vermiş, toprak sınırlandırması getirmiştir. Bu sınırlamayı da insanların soyluluk derecelerine göre değil zenginliklerine göre yapmıştır. Bu sınıflar;

- 1-500 kile üzüm, buğday, şarap gibi ürünlere sahip olanlar
- 2-300 kile
- 3-150 kile
- 4-150 kile altından mal varlığı bulunanlar.⁴⁰

Olmak üzere dörde ayrılmaktaydı. İlk üç sınıfın askerlik görevini yerine getirmeleri zorunluymış, dördüncü grup bu görevden muaf tutulmuştu. Dördüncü sınıfın yönetici seçme imkânı bulunuyor fakat bu sınıf devlet yönetiminde yer

---

³⁹ Enver Bozkurt, İnsan Haklarının Korunmasında Uluslar Arası Hukukun rolü, Ankara, 2003 s.23

⁴⁰ Enver Bozkurt, Uluslar Arası İnsan Hakları Hukuku, Ankara, 2006 s. 22

alamıyordu. Solon bu kanunlarla yeni bir siyem getirmeyi amaçlamış fakat bu çabası başarısızlıkla sonuçlanmıştır.⁴¹

M.Ö 5. yüzyılda Antik Yunan medeniyetinin dünya medeniyetleri arasında en üst düzeyde yer alması ve bu uygarlığın Pers akınlarına karşı uzun süre mücadele etmiş olmasına rağmen önemli gelişmeler yaşadığını görmekteyiz.

M.Ö 5. yüzyılda Antik Yunan medeniyetinde Sofistler diye “bilge insan” anlamını taşıyan bir grup ortaya çıkmıştır. Bu grubun amacı, Siyaset ve etkili konuşma sanatını öğretmek olup, demokratik düzen ve kültür boşluğunu tamamlamak için para karşılığında gezici eğitimlik yapmaktır.⁴² Bu grup içerisinde Pratogaros, Gorgios, Antipon, Trasmakos gibi ünlü sofistler bulunmaktadır. Bu grup toplumun aksaklıklarını belirlemeye ve sorunlara çözmeye yönelik fikirler ortaya atmışlarsa da yeni düzenin nasıl olacağı konusunda anlaşmaya varamamışlardır.⁴³ Sofistlerin kurucusu kabul edilen kişi Pratogaros’dur. “İnsan her şeyin ölçüsüdür” düşüncesi felsefesinin temelini oluşturur. Antipon’un düşüncesine göre de insanlar doğdukları andan itibaren eşit sayılmalıdır.⁴⁴

Antik Yunan düşünürlerinden en önemlilerinden biri de Sokrates’dir. “Tek bildiğim şey hiçbir şey bilmediğimdir” sözüyle erdemini doğuştan kazanılan bir yetenek olmadığını sonradan öğretilip ve öğrenilir olduğunu savunmaktadır.⁴⁵ Ona göre toplumu erdemli kişiler yönetmelidir. Yazılı yasalar ve yazılı olmayan yasalar ile toplumun yönetilmesini öngörmüştür. Felsefi düşünceleri o dönemde yasaklanmış ve aynı şeyleri savunmaya devam ettiği için infaz edilmiştir.

---

⁴¹ Enver Bozkurt, Uluslar Arası İnsan Hakları Hukuku, Ankara, 2006 s. 22-23

⁴² Enver Bozkurt, Uluslar Arası İnsan Hakları Hukuku, Ankara, 2006 s.23

⁴³ Enver Bozkurt, Uluslar Arası İnsan Hakları Hukuku, Ankara, 2006 s.23.

⁴⁴ Enver Bozkurt, Uluslar Arası İnsan Hakları Hukuku, Ankara, 2006 s.23.

⁴⁵ Enver Bozkurt, Uluslar Arası İnsan Hakları Hukuku, Ankara, 2006 s.23.

Eski Yunan Uygarlığının önemli bir diğer filozofu da Sokrates'in öğrencisi, İslam âleminde Eflatun olarak bilinen Platon'dur. Platon bireylerin doğuştan eşitsiz olduğunu savunmaktadır. İdeal devlet düzeninin yasalarla sağlanabileceğini düşünen Platon insanın kendi kendine yetemediği için devletlerin var olduğunu savunmakta ve ideal devlet anlayışını "Devlet" isimli eserinde ortaya koymaktadır. Platon gibi eşitsizliğin olduğunu düşünen Aristo'da yazmış olduğu "Politika" isimli kitabında devletin üstünlüğünü vurgulamaktadır. Köle sistemini zorunlu görmüş ve savunmuştur. Böylece bu iki filozofun insan haklarını desteklediğini söylememiz mümkün değildir.⁴⁶

II.II.II. Doğal Hukuk Görüşü Çerçevesinde Felsefi Temeller

Yaklaşık 2000 yıldan beri düşünce hayatında doğal hukuk önemli bir yer tutmaktadır. 17 ve 18. yüzyıllardan sonra ortaya çıkan bu sistem insan doğasına bağlı olup değişmez ve insan aklı tarafından bulunabilecek bir yükümlülüğe sahiptir. İnsan doğasında ve insan özelliklerinin olduğu yerlerde bulunmaktadır.⁴⁷ Ayrıca doğal hukuk olanla değil, olması gerekenle ilgilenmiştir. Pozitif hukuk sisteminden ayrılan en büyük özelliği ise değişmez olmasıdır. İlk, orta yeni ve yakın çağ olmak üzere doğal hukuku dört kısımda incelemekteyiz.

İlkçağlarda Doğal Hukuk;

Eskiçağların en önemli doğal hukuk savunucuları Stoacılarıdır. Onlara göre insanın erdeme ulaşmasında yapması gereken ilk şey aklını kullanmasıdır. Erdem insanı mutluluğa götüren ilk basamaktır. Her insanda da akıl bulunduğu göre bütün

---

⁴⁶ Enver Bozkurt, Uluslar Arası İnsan Hakları Hukuku, Ankara, 2006 s.25.

⁴⁷ Enver Bozkurt, Uluslar Arası İnsan Hakları Hukuku, Ankara, 2006 s.26.

insanlar eşit sayılmalıdır düşüncesi ile hareket etmişlerdir. Aynı dönemde yaşayan Aristo ve Platonun savunduğu eşitliksiz ilkesine ters olarak tamamen doğal hakları savunmuşlardır. Özgürlüğün insan içinde olduğunu savunmuşlardır. Ve ayrıca köleliği tamamen reddetmişlerdir.⁴⁸ Stoacı felsefe okulunun kurucusu olan Zenon hukuk anlayışına dayanarak, akıl sahibi insanların eşit olmaları gerektiğini vurgulamıştır. Ona göre insanlar köle, erkek, kadın, barbar gibi ayrımlarda bulunmayıp kardeş sayılmalıdır.⁴⁹ Eski Yunan medeniyetinin diğer bir önemli stoa düşünürü ise Cicero'dur. Cicero da Yunan stoacıların düşünce yapısını devam ettirmiştir. Ona göre akıl yoluyla ulaşılan hukuk doğal hukuktur. Kanunlar ise kaynağını doğadan almaktadır.⁵⁰

İlk çağlarda var olan eşitsizlik sistemi Roma devleti ile devam etmiş fakat doğal hukuk anlayışı pratiğe dönüşmemiştir.

Ortaçağda Doğal Hukuk;

Ortaçağlarda var olan doğal hukuk anlayışı ilk çağlarda var olan ve kabul edilen sistemin aksine farklı bir boyuta bürünmüştür. Bu dönemde vurgulanan temel görüş tanrı iradesidir. Bu dönemde ortaya koyulan temel esas tanrı devleti ve dünya devleti şeklindedir.⁵¹ Dönemin en önemli düşünürü ise Thomas Aquinas'dır. Ona göre İnsan akli iradeli ve özgürdür. Akıl insana yol gösterir fakat insanın gerçek mutluluğa ulaşması için tanrının lütfu gereklidir. Ayrıca Thomas Aquinas dört temel hukuk teorisinden bahseder. Bu teoriler;

---

⁴⁸ Enver Bozkurt, Uluslar Arası İnsan Hakları Hukuku, Ankara, 2006 s.28.

⁴⁹ Enver Bozkurt, Uluslar Arası İnsan Hakları Hukuku, Ankara, 2006 s.28.

⁵⁰ Enver Bozkurt, Uluslar Arası İnsan Hakları Hukuku, Ankara, 2006 s.29.

⁵¹ Enver Bozkurt, Uluslar Arası İnsan Hakları Hukuku, Ankara, 2006 s.30.

- 1-Evreni yöneten yasa
- 2-Tanrısal akıl
- 3-İnsani yasa
- 4- Tanrısal yasadır.⁵²

Aquinas'a göre devlet doğal bir kurumdur ve insanların toplumsal gereklilikleri için kurulmuştur. İnsan toplumsal bir varlık ise devlete itaat etmeleri zorunludur. Bu çağdaki toplumsal kurallar tanrı tarafından oluşturulmakta ve o şekilde ortaya koyulmaktadır.

Thomas Aquinas'ın yaşadığı döneme önemli etkileri bulunmaktadır. Bütün yaşamını dua etmek, öğretmek ve yazmak ile geçiren Aquinas'a göre insan kral tarafından bildirilen tanrının buyruklarına uymak zorundadır.⁵³ Kralların tanrının buyruklarını yerine getirirken aksaklıklara sebep olmaları ve görevi kötüye kullanmaları halinde yönetimi bırakmakla yükümlü olduklarını savunur. Böyle bir durumda kralın yönetimine son vermenin isyan ve kargaşaya yol açacağına inanan Aquinas, bu duruma engel olabilmek içinde kralın yetkilerini sınırlamak gerektiğini düşünmektedir. Ona göre tek bir insanın keyfiyetine ve idaresine bırakılan yönetimlerde insan hayatı güvence altında olamaz.⁵⁴ Ortaçağa egemen olan bu düşünceler kilisenin siyasileştirdiği monarşi döneminde uygulanamamıştır.

Yeniçağ 'da Doğal Hukuk;

17. ve 18. Yüzyıllara gelindiğinde birçok düşünür ilk ve Ortaçağda var olan doğal hukuk anlayışını geliştirmiştir. Bu dönemde doğal hukuk genel ahlak öğretisi olmaktan çıkıp tamamen siyasal ve toplumsal alanda görülmeye başlamıştır.

---

⁵² Enver Bozkurt, Uluslar Arası İnsan Hakları Hukuku, Ankara, 2006 s.30.

⁵³ Enver Bozkurt, Uluslar Arası İnsan Hakları Hukuku, Ankara, 2006 s.30.

⁵⁴ Enver Bozkurt, Uluslar Arası İnsan Hakları Hukuku, Ankara, 2006 s.30-31.

ortaya çıkması ile birlikte İkinci Kuşak Haklar olarak dile getirilen Ekonomik, Toplumsal ve Kültürel Haklar, mücadelesi ortaya çıkmaktadır.⁵⁹

19.yüzyıl itibariyle Dünya'ya yayılan 1789 Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi'nden sonra düşünce alanında da yeni gelişmeler yaşanmıştır. Yeni Çağda ortaya çıkan ve insana insan olduğu için doğuştan ve doğadan geldiği kabul edilip birtakım haklar verilmiştir. Bu haklar 19. yüzyılda ekonomi ve siyaset alanında da yerini almış ve zamanla gelişerek güçlenmiştir.⁶⁰

Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi'nin içerdiği ise şu şekildedir. Dünya'da bütün insanlar özgürlük ve haklar bakımından eşit doğmuştur. Devletlerin amacı ise bu özgürlükleri ve kişilerin haklarını korumaktır. Devlet gücü ise halktan almaktadır. Devletin bütün görevlileri gücünü halktan almalı ve devlet yönetimi yasalar yoluyla korunur. Her yurttaş yasalar önünde eşit kabul edilir. Doğal bir hak olan özgürlük kişilerin başkalarına haklarına tecavüz etmeden istediği her şeyi yapabilme gücüne sahip olmasıdır. Yasalara uygun olmayan suç ve ceza bulunamaz. Dinsel inançlara sahip olma, düşünme, basın özgürlükleri insanın temel özgürlükleri içinde yer alır. Bu özgürlüklerin sınırlarını belirleyen yasalar çiğnenemez.⁶¹

20. yüzyılda doğal hukuk;

---

⁵⁹ İbrahim Gökburun, Türkiye'de İnsan Hakları Düşüncesinin Tarihsel Gelişimi ve İlköğretim Ders Kitaplarına Yansıması, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Afyon,2007 s.29.

⁶⁰ İbrahim Gökburun, Türkiye'de insan hakları düşüncesinin Tarihsel Gelişimi ve İlköğretim ders kitaplarının yansıması, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Afyon,2007 s.30.

⁶¹ İbrahim Gökburun, Türkiye'de insan hakları düşüncesinin Tarihsel Gelişimi ve İlköğretim ders kitaplarına yansıması, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Afyon,2007 s.30.

19. yüzyılda toplumu derinden etkileye olaylar yaşanmasına rağmen 20. Yüzyılda önemli sayılacak herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu dönemde hukukun yöneticisi devletler olarak kabul edilmektedir. Kişilerin doğuştan getirmiş olduğu haklar bu dönemde de kabul edilmektedir.⁶² Tüm vatandaşlar eşit kabul edilmektedir. Din, dil ve ırk ayrımı gözetmeksizin bütün yurttaşlar adil bir hayat yasayabilmeleri için ahlaki dikkate almak zorunda bırakılmıştır.⁶³ Yine bu dönemde yaşananan II. Dünya savaşı sonrası kurulan Birleşmiş Milletler sayesinde hukukun üstünlüğü devlet idaresinden çıkıp bir üst kuruma bağlanmıştır. Böylece devlet insanların hakkını göz ardı etse bile Birleşmiş Milletler bu hakları koruma altına almaktadır.

---

⁶² Enver Bozkurt, Uluslar Arası İnsan Hakları Hukuku, Ankara, 2006 s.40.

⁶³ Enver Bozkurt, Uluslar Arası İnsan Hakları Hukuku, Ankara, 2006 s.41.

III. BÖLÜM

İNSAN HAKLARININ TARİHSEL GELİŞİMİ

III. I. İlk Çağlarda İnsan Hakları

Mezopotamya Uygarlıklarında İnsan Hakları;

İnsanlık Tarihine yön veren ve tarihin en eski dönemlerinde birçok buluş ve faaliyetin gerçekleştiği “Bereketli Hilal” olarak adlandırılan bölgede başta Sümer medeniyeti olmak üzere Babiller ve Asur Devleti yaşamıştır.

Sümerler M.Ö 5. Bin yıllarında Mezopotamya’ya yerleşerek insanlık tarihinin gelişmesine birçok katkı sağlamışlardır.⁶⁴ Tarihin ve aklın en büyük icatlarından birini yaşatan Sümerliler yerleşik hayata geçtikten sonra devletin ilk kurumlarını oluşturmaya başlamışlardır. Tarihte ilk devlet düzeni ve hukuk kurallarını oluşturmaları ile birlikte kendilerinden sonra gelen uygarlıklara örnek olmuşlardır.⁶⁵ Sümer kralları hukuk sistemini yazı üzerinden sağlayıp ve bu şekilde vatandaşlarına hitap etmekteydiler. Böylece bu dönemde eşitlikçi bir yapıdan söz edilmektedir. Bireyler devlet içerisindeki haklarından haberdar oldukları için bu hakları daha ayrıntılı bir şekilde işleyip geliştirmişlerdir.⁶⁶

Sümerlerin yapmış olduğu kanunları geliştiren Babil kralı Hammurabi kendi adını verdiği kanunlarında tanrının kendisini kutsadığını, kötülere yok edeceğini ve ülkesinde adaleti sağlayacağına ilan etmiştir. Düzenlemiş olduğu kanunları ülkesinin dört bir yanına taşlara kazıtarak diktirmiş ve halkın haklarından haberdar olmalarını sağlamıştır. Ülkesinde var olan sınıf sistemine göre hukuk kuralları yapmış ve özgürlükleri, köleleri ve yarı özgür vatandaşlarının haklarını güvence altına almaya

---

⁶⁴ Şeref Ünal, Temel Hak ve Özgürlükler ve İnsan Hakları Hukuku, Ankara, 1997 s.24.

⁶⁵ Ahmet Mumcu, İnsan Hakları ve Kamu Özgürlükleri, Ankara 2003 s.30.

⁶⁶ Ahmet Mumcu, İnsan Hakları ve Kamu Özgürlükleri, Ankara 2003 s.32.

çalışmıştır.⁶⁷ Bu bakımdan Babil devletinde tam anlamıyla eşitlikten bahsetmek mümkün değildir.

Hint Uygarlığında İnsan Hakları;

Asya Kıtası'nın en güneyinde yer alan ve Hint Okyanusuna kıyısı bulan Hint uygarlığı tarih boyunca çok çeşitli din ve felsefi düşüncenin egemenliği altında kalmıştır.⁶⁸ Bu etki çerçevesinde şekillenen Hindu inancında insan sosyal ve siyasal düzenin temel taşı olarak oluşturulan kanun ve yasalara uygun olarak yaşamak zorundadır.⁶⁹

Bu düzene uymak zorunda olan insan, doğumu ve ölümü arasında geçen sürede bir Kast sistemine üye olur. Kast sistemi kelime anlamı ile ayrıcalıklar konusunda üst ve alt gruba geçişi olmayan ve sınırlandırılmış anlamı taşımaktadır.⁷⁰ Hint toplumunda bulunan bu sistemin tam anlamıyla insan haklarını barındırdığı tartışmalara yol açarken, sadece siyasi ve sosyal alanda değil, ekonomi alanında da insan haklarının kurumlaşarak var olduğu savunulmuştur. Ülke içerisinden diğer dinlere karşı hoşgörülü bir politika izleyen bu sistemde he ne kadar özgürlük ve insan haklarından bahsedilse de tam anlamı ile demokrasi ve eşitliğin sağlandığı söylenemez.

Çin Uygarlığında İnsan Hakları;

---

⁶⁷ Şeref Ünal, Temel Hak ve Özgürlükler ve İnsan Hakları Hukuku, Ankara, 1997 s.24.

⁶⁸ Şeref Ünal, Temel Hak ve Özgürlükler ve İnsan Hakları Hukuku, Ankara, 1997 s. 24.

⁶⁹ Enver Bozkurt, Uluslar Arası İnsan Hakları Hukuku, Ankara, 2006 s.45.

⁷⁰ Enver Bozkurt, Uluslar Arası İnsan Hakları Hukuku, Ankara, 2006 s.45.

Çin Medeniyeti 4 bin yıllık tarihiyle, insanlık tarihinin en eski uygarlıklarından birini meydana getirmektedir.⁷¹ Çin uygarlığı insanlık tarihine imparatorun siyasi gücünü sınırlandırarak katkı sağlamayı amaçlamıştır. Çin hükümdarı yetkilerini ve kudretini göklerden aldığına inanılan imparatorlar tarafından yönetilmekteydi. Bu sisteme göre imparator halkın geleceğini tehlikeye atarsa halk bu duruma tepki gösterebilir. Böylece halk imparatorun haklarını sınırlamaktadır.⁷²

Bu sistemin yanı sıra bu medeniyetin yetiştirdiği ünlü düşünür Konfüçyüs, insanların eşit olduğunu belirtmiştir.⁷³ Ahlaki eğitim üzerinde duran Konfüçyüs kadın-erkek, yönetici-yönetilen arasındaki bağları ortaya koymuştur.

Eski Yunan ve Roma Uygarlıklarında İnsan Hakları;

İnsan Hakları kavramlarının oluştuğu ve bu kavramların ilk kez uygulanması bakımından eski Yunan medeniyeti son derece önemlidir. Kurulan şehir devletleri bireysellik üzerine kurulmadığı için bu devletlerde kişilerin devlete karşı ortaya koyabileceği haklar bulunmamaktadır.⁷⁴ Kişilerin bir takım siyasi hakları bulunmaktadır. Fakat devlet aynı hakları köle sınıfına da tanımadığı için bu devletlerde demokrasiden söz etmek doğru sayılmaz.⁷⁵ Toplum içerisinde devlet yönetimine katılan vatandaşların sayısı azınlık olarak karşımıza çıkmakla beraber %5'lik bir dilimin devlet yönetiminde söz sahibi olması yine demokrasinin tam anlamı ile

---

⁷¹ Şeref Ünal, Temel Hak ve Özgürlükler ve İnsan Hakları Hukuku, Ankara, 1997 s. 23.

⁷² Enver Bozkurt, Uluslar Arası İnsan Hakları Hukuku, Ankara, 2006 s.48.

⁷³ Şeref Ünal, Temel Hak ve Özgürlükler ve İnsan Hakları Hukuku, Ankara, 1997 s. 23.

⁷⁴ Şeref Ünal, Temel Hak ve Özgürlükler ve İnsan Hakları Hukuku, Ankara, 1997 s. 25.

⁷⁵ Şeref Ünal, Temel Hak ve Özgürlükler ve İnsan Hakları Hukuku, Ankara, 1997 s. 25.

uygulandığını göstermemektedir.⁷⁶ Uygarlık içerisinde yer alan Sofistler başta olmak üzere Platon, Aristo, gibi düşünürler insan haklarına bir dönem katkı sağlamayı amaçlamıştır. Antik düşünce ve Helenizm akımını doğu medeniyetlerinden Hindistan' a kadar ulaştırmaya başaran Yunan Medeniyeti M.Ö 356-323 yılları arasında Roma Devleti ile devam etmiştir.⁷⁷

Roma Uygarlığı eski Yunan kültürü üzerine inşa edilen yeni bir devlet olarak tarih sahnesinde görülmüştür. Roma Devleti de Yunan medeniyeti gibi şehir devletleri tarafından yönetilmekteydi ve devlete yön veren yönetim tarzını da bu devletten almaktaydılar.⁷⁸ Romalılar Yunan Medeniyetine göre devlet idaresi ve teşkilatında daha ileri seviyede olsalar bile insan hakları konularında ileri bir seviyeye ulaşamamışlardır. Öyle ki Roma döneminde yaşayan köleler insan olarak sayılmamış, bir hayvan ve mal niteliği görmüşlerdir.⁷⁹ Yunan ve Roma dönemlerinde iktidarın sahip olduğu sınırsız haklar yüzünden insanlar bu sistemin altında yok oluyorlardı.⁸⁰

III.II. Ortaçağlarda İnsan Hakları

İlkçağlarda ortaya çıkan insan haklarına ait özgürlük, eşitlik gibi kavramlar insanlık tarihine yön veren medeniyetler içerisinde de tam anlamıyla vuku bulamamıştır. Fakat bugün insan hakları konusunda en zirveye ulaşmamızı sağlayan yine bu uygarlıklardır. İlkçağlarda Roma İmparatorluğu'nun ikiye ayrılması sonucu Doğu Roma ve Batı Roma devletleri ortaya çıkmıştır. Doğu Roma denilen Bizans

---

⁷⁶ Enver Bozkurt, Uluslar Arası İnsan Hakları Hukuku, Ankara, 2006 s.44.

⁷⁷ Ahmet Mumcu, İnsan Hakları ve Kamu Özgürlükleri, Ankara 2003 s.43.

⁷⁸ Ahmet Mumcu, İnsan Hakları ve Kamu Özgürlükleri, Ankara 2003 s.43.

⁷⁹ Enver Bozkurt, Uluslar Arası İnsan Hakları Hukuku, Ankara, 2006 s.44.

⁸⁰ Mehmet Semih Gemalmaz, Ulusalüstü İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisine Giriş, İstanbul, 2007 s.10-11.

İmparatorluğu zamanla Batı Roma uygarlığından uzaklaşmıştır. Batı Roma'nın ilkel kavimlerden etkilenmesi sonucu İlkçağa hâkim olan Antik düşünce zamanla bozulmuştur. Böylece Ortaçağ geldiğinde antik düşünce ile herhangi bağlantısı olmayan yeni bir sistem ortaya çıkmıştır. Ve bu sistemi yöneten de Hıristiyanlık dinidir.⁸¹ Ortaçağ'a hâkim olan Hıristiyanlık ve İslamiyet dinleri dönemin toplumsal kurallarına da yön verecektir. Bu dönemi daha anlaşılır olması adına iki grupta incelemekteyiz.

Hıristiyanlık Anlayışında İnsan Hakları;

Ortaçağ başlarında Büyük Roma Devleti'nin İmparatoru Konstantin 313 yılında Milano Fermanı ile Hıristiyanlığı resmi din olarak kabul ettikten sonra Roma devleti için yeni bir dönem başladı. Yaklaşık 1000 yıl süren bu devirde akıl, düşünce ve bilgi hiç kullanılmadığı gibi Hıristiyanlığın etkisi ile kilise ve din adamları bütün ülke yönetimine hâkim oldular.⁸² Bu düşünce tarzı devlet yönetimi ve ekonomik düzene de hâkim olmaya başladı. Hükümdarlar kilisenin belirlediği kuralları ve yönetim hakkını tanrıdan almanın vermiş olduğu düzene boyun eğmek zorunda kaldılar.⁸³

Hak ve hukuk kurallarını kendi çatısı altında toplayan kilise sistemi haricinde o dönemde Avrupa'nın yönetim tarzı feodalitedir. Din adamları dışında birtakım haklara yalnızca senyörler sahiptir.⁸⁴ Bu çağa hâkim olan feodalite sistemi zaman zaman krallar ile mücadeleye girmiş ve Ortaçağ Avrupa'sında yaşanan halk, kral ve kilise mücadeleleri zaman zaman anlaşma ve ittifaklarla sonuçlanmıştır.⁸⁵ Bu

---

⁸¹ Ahmet Mumcu, İnsan Hakları ve Kamu Özgürlükleri, Ankara 2003 s.46.

⁸² Ahmet Mumcu, İnsan Hakları ve Kamu Özgürlükleri, Ankara 2003 s.48.

⁸³ Ahmet Mumcu, İnsan Hakları ve Kamu Özgürlükleri, Ankara 2003 s.48.

⁸⁴ Enver Bozkurt, Uluslar Arası İnsan Hakları Hukuku, Ankara, 2006 s.49.

⁸⁵ Enver Bozkurt, Uluslar Arası İnsan Hakları Hukuku, Ankara, 2006 s.51.

dönemde kralın yetkilerini kısıtlayan ve halkın yetkilerini genişleten en önemli anlaşma Magna Carta'dır. Bu anlaşma ile keyfi otoriteye sahip olan kralların ve yönetimlerin insanlara birtakım haklar tanınması sonucu oluşmuştur. Böylece Ortaçağda kralın haklarını sınırlayan ilk anlaşma Magna Carta olarak tarihe geçmiştir.⁸⁶

İslamiyet Anlayışında İnsan Hakları;

Batıda Hıristiyanlık dini ilerlerken Doğu'da İslamiyet insanlık tarihi bakımından önemli gelişmelerin yaşanmasına neden oldu. Batıda lider din olmak için çaba harcayan Hıristiyan âlemi ile İslam dünyası arasında hala daha önemli mücadeleler yaşanmaktadır.⁸⁷ İslamiyet inancı gereği her türlü kudret Allah'a aittir. Devletin anayasası da insan hakları da kaynağını Kuran-ı Kerim'den almaktadır. İslamiyet inancında Allah'ın nimetlerinden bütün insanların yararlanabileceği hükmüne yer verilmiştir.⁸⁸ Bu dönemde İslamiyet yapmış olduğu kurullarla Hıristiyanlıktan ayrılır. İslam inancında insanların hakları hukuken güvence altına alınmalıdır. Bireysel hukuk kuralları ve kamu hukuk kuralları olmak üzere bir ayrım söz konusudur. Yine İslam âlemi için en temel olan insanların hür bir şekilde inancına, ırkına ve dinine bakılmadan yaşamasıdır.⁸⁹

İnsan ilişkilerini adalet üzerinden sağlamayı amaçlayan İslam âlemi, insanlık onurunun ancak adaletli bir ortamda koruyabileceği düşüncesindedir. Batı Roma devleti ile İslam Devletlerini karşılaştırdığımız böylece İslam âleminin insan hakları alanında diğer medeniyetlerden ileri seviyeye ulaştığını görmekteyiz.

---

⁸⁶ Enver Bozkurt, Uluslar Arası İnsan Hakları Hukuku, Ankara, 2006 s.51.

⁸⁷ Ahmet Mumcu, İnsan Hakları ve Kamu Özgürlükleri, Ankara 2003 s.50.

⁸⁸ Enver Bozkurt, Uluslar Arası İnsan Hakları Hukuku, Ankara, 2006 s.52.

⁸⁹ Enver Bozkurt, Uluslar Arası İnsan Hakları Hukuku, Ankara, 2006 s.53.

III. III. Yeniçağlarda İnsan Hakları

Yeniçağ ile birlikte insan hakları anayasalarda yerini almaya başlamış ve insan hakları pozitif hukuk içerisinde görülmeye başlamıştır. Ortaçağ da yaşanan Hıristiyanlık olgusunun bütün Avrupa'ya hâkim olması ile birlikte kilise egemenliği yaşanmıştır. Yeniçağ ile birlikte bu katı düşünce sistemi yerini yavaş yavaş özgür düşünceye bırakmıştır.⁹⁰ Yeniçağ da yaşanan hümanizm ile birlikte insanların haklarını koruyan ve kişilere hizmet eden toplum biçimi oluşturulmaya çalışılmıştır. Hümanizmi geliştiren rasyonalist gruplar Ortaçağ'a hâkim olan Tanrı iradesi anlayışını terk ederek hukuk kurallarını sonsuza kadar geçerli ilan etmişlerdir.⁹¹

Ortaçağ'da yaşanan temel hak ve özgürlüklerin mücadelesinde sürekli gerginlikler ve sorunlar ortaya çıkmaktaydı. Rasyonalist denilen gruplar Yeniçağ 'da bu sorunu iç yaklaşım ortaya atarak çözmeye çalışmışlardır. Bunlar;

- 1-Zulme karşı direnme hakkı
- 2-Temel hak ve özgürlüklerin anayasa ile güvence altına alınması
- 3-Toplumsal sözleşme doktrini olarak sıralanmaktadır.

Üçüncü ve son yaklaşımda ortaya atılan toplumsal sözleşme Doktrini temsilcileri T. Hobbes, J.Locke ve J.J Rousseau'dur.bu düşünürlerin ortaya attıkları doktrinler birbirinden farklı da olsa asıl amaçları halkın can ve mal güvenliğini korumak ve dış tehlikelere karşı savunmaktır.⁹²

---

⁹⁰ Enver Bozkurt, İnsan Haklarının Korunmasında Uluslar Arası Hukukun rolü, Ankara, 2003 s.43.

⁹¹ Enver Bozkurt, İnsan Haklarının Korunmasında Uluslar Arası Hukukun rolü, Ankara, 2003 s.44.

⁹² Enver Bozkurt, İnsan Haklarının Korunmasında Uluslar Arası Hukukun rolü, Ankara, 2003 s.45.

IV. BÖLÜM

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER ÇERÇEVESİNDE İNSAN HAKLARI

IV. I. Genel Olarak Birleşmiş Milletler ve İnsan Hakları

II. Dünya Savaşı'ndan sonra Uluslararası alanda dünya barışını ve güvenliğini korumak için insan haklarını güvence altına almak amacıyla 26 Haziran 1945 tarihinde imzalanıp, 26 Ekim 1945 tarihinde yürürlüğe giren Birleşmiş Milletler Antlaşması 20. Yüzyılda insan hakları bakımından önemli gelişmeleri beraberinde getirmiştir.⁹³ Böylece Birleşmiş Milletler insan haklarına din, dil, ırk ayrımı yapmadan her daim saygı gösterilmesini ve bu kurallara uyulması amacı ile yeni bir sistem getirmişlerdir.⁹⁴

Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın giriş cümlesinde bulunan “İnsanın ana haklarına, şahsın haysiyet ve değerine, erkek ve kadınlar için olduğu gibi büyük ve küçük milletler için de hak ve eşitliğine iman” cümlesinden anladığımız üzere insan haklarının üstünlüğüne açıkça yer verilmiştir.⁹⁵ Birleşmiş Milletler Antlaşması hukuk kuralları bakımından çok taraflı bir anlaşma olma özelliği göstermektedir. Kuruma üye olan devletlerden anlaşmanın 56. Maddesinde açıkça insan haklarına saygı konusu ele alınmış ve devletlerin Dünya barışını korumak için insan haklarını güvence altına alıp iş birliği halinde olmaları istenmiştir.⁹⁶

---

⁹³ Enver Bozkurt, Uluslar Arası İnsan Hakları Hukuku, Ankara, 2006 s.66.

⁹⁴ Enver Bozkurt, Uluslar Arası İnsan Hakları Hukuku, Ankara, 2006 s.66.

⁹⁵ Enver Bozkurt, Uluslar Arası İnsan Hakları Hukuku, Ankara, 2006 s.67.

⁹⁶ Enver Bozkurt, İnsan Haklarının Korunmasında Uluslar Arası Hukukun Rolü, Ankara, 2003 s.57.

Birleşmiş Milletler' in İnsan Hakları Evrensel Beyannamesini güvence altına almak istemelerinin sonucu olarak ortaya koydukları maddelere Dünya ülkeleri katkı sağlamıştır. Bunun sonucunda Birleşmiş Milletler ön plana çıkmıştır.

IV. I. I. İnsan Hakları Evrensel Bildirisi

Birleşmiş Milletler Antlaşmasında temel insan haklarından sıkça söz edilmiş olması ve bu hakların güvence altına alınması gerektiği vurgulanırken, bu hakların ve özgürlüklerin kapsamının ne olacağından söz edilmemiştir.⁹⁷ II. Dünya Savaşı sonrasında devletlerden önce de var olduğu kabul edilen insan hakları Birleşmiş Milletler tarafından güvence altına alınmaya çalışılmış ve bu doğrultu da 10 Aralık 1948 tarihinde Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirisi yayınlanmıştır.⁹⁸ Yaşadığımız dönemin Magna Karta'sı olarak nitelendirilen İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'nin ön sözünde evrensellik ilkesi vurgulanmıştır.⁹⁹ Bildirinin II. Dünya Savaşı sonrasında acele bir şekilde yayınlanmasındaki temel amaçta savaş süresince zarar gören insanlık onurunu ve göz ardı edilen insan haklarını belirtmektir. Bildirinin maddeleri şu şekildedir.

1-21. maddesi; Kişilerin Liberal savunma hakkı, yaşama ve siyasi hakları

22-27. maddesi; Bireylerin sosyal, ekonomik ve kültürel hakkı¹⁰⁰

29.maddesi; Bireyin hak ve özgürlüklerinin sınırlı olabileceğine ve toplumlara karşı görevlerinin bulunduğunu

---

⁹⁷ Enver Bozkurt, İnsan Haklarının Korunmasında Uluslar Arası Hukukun Rolü, Ankara, 2003 s.57.

⁹⁸ Şeref Ünal, Temel Hak ve Özgürlükler ve İnsan Hakları Hukuku, Ankara, 1997 s.114.

⁹⁹ Şeref Ünal, Temel Hak ve Özgürlükler ve İnsan Hakları Hukuku, Ankara, 1997 s.115.

¹⁰⁰ Şeref Ünal, Temel Hak ve Özgürlükler ve İnsan Hakları Hukuku, Ankara, 1997 s.115.

30. maddesi; Bildirinin maddelerinin özgürlükleri yok edemeyeceği ve bu şekilde bir algının oluşmaması gerektiğini savunmaktadır.¹⁰¹

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Bildirisi tavsiye niteliğinde ortaya konulmuş bir bildiridir. Bağlaştırmacı ve hukuksal bir dayanağı yoktur. Fakat İnsan haklarına son derece önemli katkıları olmuştur.

Bildirinin hukuksal dayanağının olmaması geçersiz sayılacağı anlamına gelmemekle beraber, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu ile Güvenlik konseyi aldığı birçok kararda İnsan hakları Bildirisinde atıfta bulunmuş ve bildirinin önemini vurgulamaya çalışmıştır.¹⁰² Yol gösterici özelliğe sahip olan bu bildiri birçok milletin hukuk alanında gelişme sağlamasına ve eşitlik ilkesine dayanan kanunlar yapmasına neden olmuştur. Birleşmiş Milletler insan hakları ve özgürlükler ile toplamda 6 tane önemli sözleşme yapmıştır. Bu sözleşmeler;

1-Medeni ve Siyasi Hakla Sözleşmesi (23 Mart 1976)

2-Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi (23 Ocak 1976)

3-Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılmasına Dair Birleşmiş Milletler Sözleşmesi (4 Ocak 1969)

4- İşkenceye ve diğer zalimane, Gayri insani veya Küçültücü Muameleye ve Cezaya Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi (26 Haziran 1987)

5- Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılmasına Dair Birleşmiş Milletler Sözleşmesi (3 Eylül 1981)

6- Çocuk Hakları Sözleşmesi (20 Kasım 1990)¹⁰³

---

¹⁰¹ Enver Bozkurt, İnsan Haklarının Korunmasında Uluslar Arası Hukukun rolü, Ankara, 2003 s.59.

¹⁰² Enver Bozkurt, İnsan Haklarının Korunmasında Uluslar Arası Hukukun Rolü, Ankara, 2003 s.60.

¹⁰³ Enver Bozkurt, İnsan Haklarının Korunmasında Uluslar Arası Hukukun Rolü, Ankara, 2003 s.61.

Bu sözleşmeler haricinde 1966 İnsan Hakları Sözleşmesi yapılmıştır. İkiz Sözleşmeler olarak bilinen bu sözleşme içerisinde;

1-Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi

2-Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi

3- Diğer Sözleşmeler olmak üzere üç ana başlıkta ele alınmaktadır.¹⁰⁴

---

¹⁰⁴ Enver Bozkurt, İnsan Haklarının Korunmasında Uluslar Arası Hukukun rolü, Ankara, 2003 s.61-69.

V. Bölüm

V.I. Yöntem

Bu Bölümde yapmış olduğumuz araştırmada izlenen yol, kullanılan metodoloji ve verilerin analizi ele alınmıştır.

V.II. Araştırmanın Modeli

Yapılan çalışmada, araştırmanın amacı ve yöntemi belirlenmiştir. Araştırmamızda durum çalışması yönteminin kullanılmasının nedeni, mevcut olan durumun ayrıntısı ile değerlendirmek amacı için tercih edilmiştir. Toplumsal bir yapının geçmişten şimdiki mevcut durumu ve çevresiyle alakalı olan durumunun oldukça ayrıntılı olarak incelenmesi durum çalışması metoduyla tespit edilebilir.

Araştırmamızda durum çalışması metodu kullanmamızdaki bir diğer neden ise, yapılan araştırmanın doğal ortamında ve birden fazla araştırma kaynağına dayandırılarak incelenen yöntem kullanılmıştır. Yine yapılan araştırmada mevcut durumun sınırlarının kesin olarak belirgin olmadığı için birden çok delil ve verilerin mevcut olduğu için bu metot kullanılmıştır.

Araştırmamızı tarihsel bir süreç olarak incelediğimizden dolayı tamamlayıcı ve bilgi verici olmalıdır. Yine kullanmış olduğumuz metodolojinin tamamlayıcı ve açıklamalara yer vermesi araştırma metodumuzu tercih etme sebebimizdir

V.III. Veri Toplama Süreci

Yapılan araştırmanın amacında da anlatıldığı gibi, Araştırmamızda 1924-2005 yılına kadar hazırlanan ilkokul, ortaokul ve ilköğretim Sosyal Bilgiler programlarının İnsan Hakları Evrensel Beyannameşi çerçevesinde incelenmiştir. Bu amaç yönünde tezin muhtevası belirlenmiştir. Bu muhteva neticesinde araştırmanın sonucu kullanılacak dokümanları bir araya getirmek için titiz bir çalışma yürütülmüştür. Yapılan çalışmalar neticesinde toplanan kaynaklara, Sosyal Bilgiler öğretim ile ilgili araştırma eserler, süreli yayımlar bir araya getirilerek kendi içlerinde tasnif

edilmiştir.1924 yılından 2005 yılına kadar olan ders programları İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi ile bağlantılı olan dersler, üniteler ve konular kronolojik bir sistem ile takip edilmiştir¹⁰⁵

Tablo İncelenen İlk Mektep/İlkokul, Orta Mektep/Ortaokul ve İlköğretim Programları.

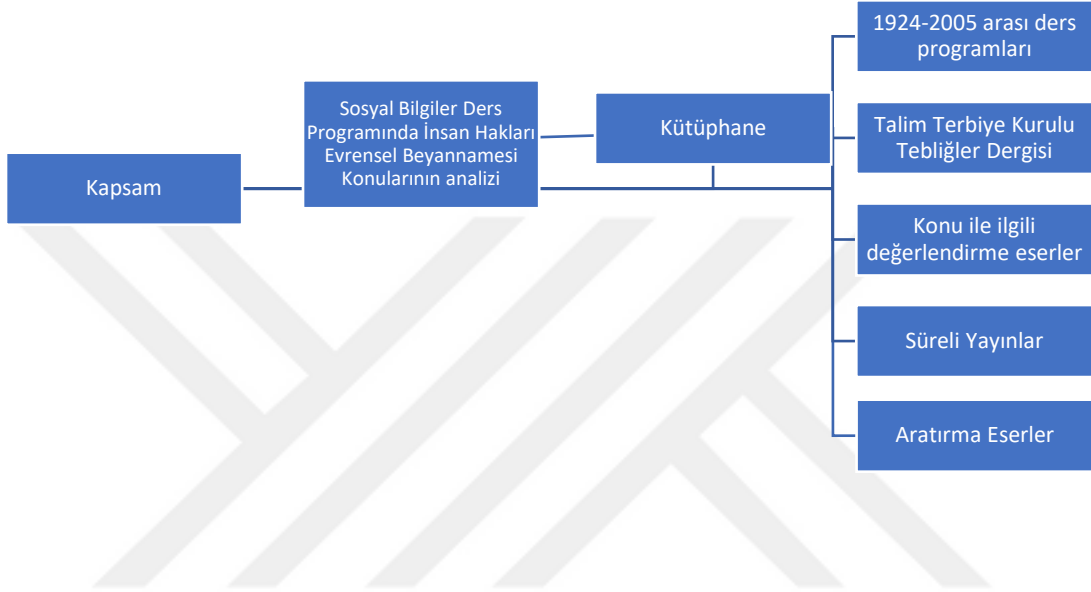
(1340) 1924 İlk Mekteplerin Müfredat Programı	1931-32 Orta Mektep Müfredat Programı
1926 İlk Mekteplerin Müfredat Programı	1938 Orta Okul Programı
1930 İlk Mektep Müfredat Programı	1949 Orta Okul Programı
1936 İlkokul Programı	1962 Orta Okul Programı
1948 İlkokul Programı	1970-71 Orta Okul Programı
1962 İlkokul Program Taslağı	1973 Orta Okul Sosyal Bilgiler, Fen Bilgisi ve Matematik Müfredat Programı
1968 İlkokul Programı	1995 Ortaokul Programı
1969 İlkokul Programı	2005 Sosyal Bilgiler Programı
1998 İlköğretim Okulu Programı	
2004 İlköğretim Sosyal Bilgiler Programı	

Yapılan araştırmanın içeriğı Tablo 1' de, 1924'den günümüze Sosyal Bilgiler Ders Programının İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi Çerçevesinde İncelenmesi konulu tezin hazırlanması öncesinde yapılan ön hazırlık hususunda yapılan çalışmalar özetlenmiştir.

---

¹⁰⁵Abdullah Gökdemir, 1924' Den Günümüze İlköğretim Sosyal Bilgiler Programlarındaki Hukuk Konularının Güncellenmesi, (Danışman: Yrd. Doç. Bayram POLAT), Niğde Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2013.s.58.

Şekil 1 Araştırma Dönemi

V.IV. Veri Analizi

Araştırma konumuz olan Sosyal Bilgiler Ders Programının İnsan Hakları Evrensel Beyannameyi erevesinde İncelenmesi kapsamında 1924 tarihinde uygulanan ilk mektep programından 2005 tarihinde yrrlge giren ders programı dahil üniteler incelenmiştir. Programlarda yer alma durumlarına göre yapıldığı için veri toplama yöntemi ile doküman analizi yapılmıştır. Nitel Araştırma yönteminde doküman analizi tek başına olduğu yöntemi olacağı gibi altmış bir veri toplama metodu da diğer metotlar ile kullanılabilir.

Doküman analizi yöntemiyle toplanılan veriler, betimsel analiz yöntemiyle değerlendirilmiştir. Analiz yöntemin, kaynak tasnifi sonrasında daha önceden belirlenmiş ana yönelime göre özetlenmesi ve değerlendirmesini sağlayan bir sentez türüdür. Toplanan verilerin tasnifi sonrasında dokümanları azaltma döneminde doküman seti, ayıklama, özetleme ve dönüştürme aşamalarından geçirilerek doküman azaltma aşaması, yapılan araştırmanın raporunun tamamlanmasına kadar olan dönemi içerir. Yapılan araştırma da kullanılacak dokümanların sınıflandırılmasına araştırmacının inisiyatifindedir.

VI. BÖLÜM

BULGULAR VE DEĞERLENDİRMELER

Çalışmamamızın bu bölümünde tezimizin gayesi ve alt problemler doğrultusunda elde edilen veriler incelenmiştir.

VI. I. Alt Problem

Çalışmada "1924 ilk mektep ders programından 2017 Eğitim Öğretim Yılı" arasında geçen programların revizyonu ve geliştirilme süreçlerinde yer alan İnsan Hakları ve Evrensel Beyannamesin Sosyal Bilgiler Ders Programlarında işlenişi ile ilgili konu başlıkları nelerdir? sorusuna cevap bulmaya çalışılmıştır. Yapılan araştırmalarda elde edilen bilgiler tablolarda gösterilmiştir.

VI. I. I. 1924 Tarih İlk Mektep Ders Programı

Bu programda Coğrafya ve Tarih dersleri ağırlıklı olarak işlenmiş, Malumat-i Ahlakiye ve Malumat-ı Vataniye Derslerinde İnsan Hakları ve Evrensel Beyannamesi ile ilgili konulara yer verilmiştir.

Tablo 3 1924 Tarih İlk Mekteplerin Müfredat Programı Derslerinde İnsan Hakları Ve Evrensel Beyannamesi İlgili Konu Dağılımı

Malumat-i Ahlakiye	Malumat-i Vataniye
I, II, III	IV, V
✓ Kanunlara nizamlara uymak	✓ Çalışma Hak ve Özgürlüklerimiz
✓ Aktif ve sorumluluk sahibi vatandaş yetiştirmek	✓ Siyasi Hak ve Görevlerimiz
	✓ Bireyin Görevleri

1924 İlk Mektep Programı incelendiği zaman 4. ve 5. sınıflarda ki müfredatta okutulan Malumat-i **Vataniye** dersinin içeriği olarak toplumsal düzenin temeli olan kişisel hak ve kişinin topluma karşı olan görevleri hakkında vurgu yapılmış, yerel yönetim mekanizmaları ile güvenlik mensuplarının bir arada topluma olan sorumluluklarını ve fertlerin bu mekanizmalara olan sorumlulukları ve görev yetkileri işlenmiştir. Özet olarak İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinin temel konuları anlatılmıştır. Programdaki amaç imparatorluktan Hukuk kavramlarını özümseyen hak ve sorumluluklarını içselleştiren fertleri yetiştirmektir.

VI. I.II.1926 Tarih İlk Mektep Programı

1926 tarih mektep programının en mühim özelliği şimdi talim terbiye kurulunun uyguladığı toplu öğretim uygulaması, o dönemin çok mühim ve gelişmiş bir uygulamasaydı. Yurt Bilgisi Dersi olarak toplanan okutulan musahabat-ı ahlâkîye ve malumatı vataniye derslerinin içeriği Yurt Bilgisi Derslerinin konuları tablo 4 de verilmiştir.

Tablo 4: 1926 Tarih İlk Mekteplerin Müfredat Programı Derslerinde İnsan Hakları Ve Evrensel Beyannameyi İlgili Konu Dağılımı

YURT BİLGİSİ	
IV.SINIF	V.SINIF
✓ Belediyelerin görevleri	✓ Hükümetin görevleri
✓ Belediyelere karşı halkın görevleri	✓ Türk vatandaşlarının görev ve hakları

Bu dönem programını incelediğimizde Yurt Bilgisi Dersinde, 4.sınıf derslerinde genel olarak yerel yönetimler ve yönetimi oluşturan kuruluşların işleyişleri hakkında bilgi verirken,1924 mektep programından ayıran bir özelliği ise milli duyguları özümseyen bireyler yetiştirmeyi amaçlamıştır. Yine bu programda demokrasi ile ilgili terimler yer aldığı görülmektedir. Hak ve sorumluluklar 1924 programı ile benzerlik göstermektedir.

VI.I.III.1930 Tarih İlk Mektep Programı

Bu tarihte uygulanan müfredatı incelediğimizde Sosyal Bilgiler dersinin birer yapı taşı olan, coğrafya, tarih konuları ile hukukun iç içe geçerek anlatıldığını ve araştırma konumuzun temel terimlerinin birincil olarak işlendiğini görmekteyiz. Yurt Bilgisi Dersinde temel hak ve sorumluluklar ile ilgili kavramlar işlenmiştir.

Tablo 5 1930 Tarih İlk Mekteplerin Müfredat Programı Derslerinde İnsan Hakları Ve Evrensel Beyanamesi İlgili Konu Dağılımı

YURT BİLGİSİ	
IV.SINIF	V.SINIF
✓ Belediyelerin görevleri	✓ Hükümetin görevleri
✓ Belediyelere karşı halkın görevleri	✓ Türk vatandaşlarının görev ve hakları

Program içeriği 1926 programı içeriğinde yer alan Yurt Bilgisi Dersinin konuları ile birebir örtüşmektedir. Ülke içerisindeki yerel konulara yer verildiği ve toplum düzenini ilgilendiren toplumsal düzenleme ile ilgili kavramlara yer verilmiştir.

VI.IV. 1936 Tarih İlkokul Ders Programı

Programın içeriğinde Yurt Bilgisi Dersinin konuları ve sınıflara nasıl dağılımı konusunda herhangi bir yöntem belirtilmemiştir. Programda sadece coğrafya konuları ayrı bir şekilde gösterilmiştir. Araştırma Konumuz ile ilgili Yurt Bilgisi Dersi ile ilgili konuların plana yer verilmediğini görmekteyiz, ancak bu konuların yurt bilgisi kitabının içeriğinin bu dersin müfredatı olarak kabul edildiği konusunda bakanlık açıklamasının olduğunu görmekteyiz.

VI.IV. 1948 Tarih İlkokul Programı

1948 ilkokul programında Yurttaşlık bilgisi dersine ait konulara yer verildiği görülmektedir. Bu programda 5.sınıf konularında araştırma konumuzun temellini oluşturan ve bireyin kendisini tanıması hususunda kilit konumda olduğunu düşündüğümüz “Demokrasi” ve “Yurttaşlık” kavramları işlenmiştir.

Tablo 6: 1926 Tarih İlk Mekteplerin Müfredat Programı Derslerinde İnsan Hakları Ve Evrensel Beyanamesi İlgili Konu Dağılımı

V .Sınıf	
✓	Devlet ile Fertle arasındaki ilişki
✓	Demokrasi

Programda Yurttaşlık bilgisi programın içeriğinde konu ile alakası olmayan ve tamamen amaç dışında açıklamalar yer almaktadır. 4.sınıf programında yurttaşlık bilgisi konuları altı ana başlık altında, 5.sınıf konularında ise on madde halinde verilmiştir.¹⁰⁶

VI.I.VI. 1962 İlkokul Program Taslağı

1962 İlkokul ders programı taslak olarak hazırlanmıştır.1948 tarihinde yürürlüğe giren programdan çok farklı özelliklere sahiptir. Bu program hazırlanırken MEB'in derse giren öğretmenlerin görüşleri alınarak oluşturulan bir taslak programdır. Programa göre Yurttaşlık bilgisi dersi içeriği, "Toplum ve Ülke İncelemeleri" dersi içeriğinde toplanmıştır. Hayat bilgisi dersi ile birlikte önemli ders olarak kabul edilmiştir. Programın bu şekilde düzenlenmesini şu şekilde ifade etmiştir.¹⁰⁷

"İlkokulun ilk üç sınıfında okutulan Hayat Bilgisi dersi çocuğa kazandırılması arzu edilen bilgi, beceri ve alışkanlıkları kazandırmakta, çocuk gelişimine uygunluğu bakımından özel bir önem taşımaktadır. İkinci devre dediğimiz dördüncü, beşinci sınıflarda da bu bütünlük ve beraberliğin devamı aynı sebeplerle bir zarurettir. Bu [zorunluluk] göz önüne alınarak ikinci devrede aynı dersler hâlinde okutulmakta bulunan tarih, coğrafya ve yurttaşlık bilgisi dersleri de (Toplum ve Ülke İncelemeleri) adı altında ve üniteler hâlinde birleştirilmiştir..."¹⁰⁸

---

¹⁰⁶ Millî Eğitim Bakanlığı Yayın Müdürlüğü 1948 İlkokul Müfredatı, s.80.

¹⁰⁷ Millî Eğitim Bakanlığı Yayın Müdürlüğü 1962 İlkokul Müfredatı, s.20.

¹⁰⁸ Millî Eğitim Bakanlığı Yayın Müdürlüğü 1962 İlkokul Müfredatı, s.23.

Tablo 7: 1962 Tarih İlkokul Programında Sosyal Bilgiler Ders Programının İnsan Hakları Evrensel Beyannameyi Çerçevesinde İncelenmesi İlgili Ünitelerin Dağılımı

<p>TOPLUM VE ÜLKE İNCELEMELERİ DERSİ V. SINIF</p> <p style="text-align: center;">✓ Demokrasimizin Gelişmesi ve Çok Partili Hayata Geçiş</p> <p style="text-align: center;">✓ 27 Mayıs ve Yeni Anayasamız</p>
--

1962

taslak

programında, 4. sınıfta on bir, 5. Sınıfta ise on dört ünite yer almaktadır. 4. sınıf üniteleri genel olarak tüme varım yöntemiyle ilimiz, bölgemiz ve son olarak ülkemizi tanımaya yönelik konular içermektedir. 5.sınıf müfredatı incelendiğinde yapılan incelemede araştırma konumuz ile ilgi Tablo 7 de gösterildiği gibi iki ünite yer almıştır.

VI. I.VII. 1968 Tarih İlkokul Programı

1962ilkokul programı taslağı uygulanması sonrasında bakanlık tarafından değerlendirilerek öğretmen, eğitim uzmanları ve bu programı uygulayan yöneticiler tarafından oluşturulan bir heyet bu programı geliştirerek yeni bir program taslağı hazırlanmıştır. Hazırlanan bu program taslağı yine ;Eğitim uzmanları, Öğretmenler ve uygulamasını yapan yöneticilerden oluşan 120 kişilik bir eğitim seminerinde tartışmaya açılmış ve son düzenlemeleri yapıldıktan sonra 1968 tarihinde 171 sayılı

karar ile program kabul edilmiştir.¹⁰⁹ Takriben altı senelik bir hazırlık ve uygulama süreci sonrasında 1968 programı çıkmıştır.1968de kabul edilen programda okutulan ve ayrı birer alan olan tarih, coğrafya ve Yurttaşlık bilgisi dersleri Sosyal Bilgiler dersi ismiyle tek bir ders olarak okutulmaya başlamıştır.¹¹⁰ Programı incelediğimizde araştırma konumuz ile ilgili herhangi ünite veya konu başlığına rastlamamaktayız.

VI.I.VIII. 1974 Tarih İlkokul Programı

1968-1974 ve 1990 tarih programların içeriğinde hemen hemen farklılık görülmediğinden dolayı ayrı birer başlık olarak değerlendirmedik. 1974 ve 1990 yılında kabul edilen programlar, 1968 tarihinde kabul edilen programlarda görülen eksikliklerinin revize yapıldığı programlar olarak özetlenir

1974 Milli Eğitim şurasında alınan kararlar sonrasında hazırlanan program 1977-1978 öğretim yılından itibaren uygulanması hususunda talimat verilen temel eğitim 4. Sınıf ve 5.sınıf programında 1968 programına göre değişikliklere gidilmiştir. Dersin amaçları ve içeriğiyle ilgili değişimlerin olduğu görülmektedir. Ünite sayılarında ve isimlerinde tamamen değişikliğe gidilmiş, ancak içeriğinde çok önemli değişiklikler görülmemiştir.

1974 yılında yapılan 9. Milli Eğitim Bakanlığı şura toplantısında alınan kararlar içerisinde Demokrasi Eğitimi şu şekilde yer almaktadır

“Güçlü ve istikrarlı, hür ve demokratik bir toplum düzeninin gerçekleşmesi ve devamı için yurttaşların sahip olmaları gereken demokrasi bilincinin, yurt yönetimine

---

¹⁰⁹ Seval Fer, Cumhuriyet Dönemi İlköğretim Programı Üzerine Bir Değerlendirme. Cumhuriyet Dönemi Eğitim Politikaları Sempozyumu, Ankara 2005, s. 7-9.

¹¹⁰ Cavit Binbaşoğlu, Türkiye' de Eğitim Bilimlerin Tarihi, İstanbul 1999, s. 145-170.

ait bilgi, anlayış ve davranışlarla sorumluluk duygusunun ve manevi değerlere saygının, her türlü eğitim çalışmalarında öğrencilere kazandırılıp geliştirilmesine çalışır...”¹¹¹

VI.IV. 1995 Tarih İlkokul Sosyal Bilgiler Programı

1968 tarihinde kabul edilen Ders programındaki ünite isimleri, 1990 tarihinde kabul edilen yeni Sosyal Bilgiler ders programı ile tamamen değişikliğe uğramıştır. Fakat 1990 yılında kabul edilen ders programı ile bir önceki ders programının amaç kısımları aynıdır.1995 yılında kabul edilen programda araştırma konumuz ile ilgili sadece 5.sınıfta Demokratik Hayat ve Anayasamız ünitesi yer almaktadır.1995 tarihinde uygulanmaya başlanan programda vatandaşlık bilgisi ve yine konumuzun bağlantısı olan hukuk ile ilgili bilgiler vermektedir.

VI.II. Orta Okul Sosyal Bilgiler Ders Programı

Araştırma konumuzda Sosyal Bilgiler programında İnsan Hakları Evrensel Beyanname konuları ilköğretim müfredatında yer aldığı gibi ortaokul Sosyal Bilgiler ders programlarında da yer almıştır. Araştırmamıza konu olan fakat ulaşamadığımızdan dolayı 1924 ve 1927 ders programlarını maalesef inceleyemiyoruz.

VI.II.I.1931-1932 Orta Mektepler Müfredat Programı

Bu program hazırlanırken 1924 tarihinde uygulanan ilkokul programının tecrübesi ile hazırlanmıştır. Programda araştırma konumuzu içeren Yurt Bilgisi

---

¹¹¹https://tkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2014_10/02113442_9_sura.pdf(18.04.2017)

Dersinin ünitesinde düzenlemeler yapılmış ve yurt bilgisi eğitiminde programlı bir hal almıştır.

**Tablo 8: 1931-1932 Tarih İlkokul Programında
Sosyal Bilgiler Ders Programının İnsan Hakları Evrensel Beyannameşi
Çerçevesinde İncelenmesi
İlgili Ünitelerin Dağılımı**

I. ve II. SINIF
<ul style="list-style-type: none">
✓ Devlet
✓ Demokrasi
✓ Hürriyet
✓ İlk Hak ve İlk Vazife

Tablo 8 de görüldüğü gibi Araştırma konumuz ile ilgili kavramlar Ortaokul 1. Sınıf ve 2.sınıftaki ünite başlıklarında yer almaktadır. Konu başlıklarında görüldüğü gibi temel hak ve özgürlükler anlatılırken bireyin devlet kavramını tanıması ve kişinin de sorumlulukları üzerinde durulmuştur.¹¹²

---

¹¹² Yusuf Keskin, Türkiye'de II. Meşrutiyetten Günümüze Kadar Uygulanmış Olan Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarının Analizi Ve Karşılaştırılması, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2002, s. 285-305.

VI.II.II. 1938 Tarih Ortaokul Programı

1938 tarih orta okul ders programını araştırma konumuz ile ilgili incelediğimiz zaman daha çok yurt bilgisi konularının çoğunlukta olduğunu görmekteyiz.

Tablo 9: 1938 Tarih İlkokul Programında

Sosyal Bilgiler Ders Programının İnsan Hakları Evrensel Beyanname

Çerçevesinde İncelenmesi

İlgili Ünitelerin Dağılımı

Yurt Bilgisi
III. SINIF
✓ Devlet ✓ Demokrasi ✓ Hürriyet ✓ İlk Hak ve İlk Vazife

Programı incelediğimizde Yurt Bilgisi Dersinin içeriği insan hakları ve demokrasi başlıklarıyla müfredatta yer almıştır. Programda demokrasi kavramı, hak ve sorumluluklar araştırma konumuzla birincil olarak alakalıdır.

VI.II.III.1949 Tarih Ortaokul Programı

1949 tarih ortaokul programını incelediğimizde araştırma konumuz olan ders konuları bir önceki ders programı ile benzerlik göstermektedir. Bu konu başlıkları Tablo 10 da verilmiştir.

**Tablo 10: 1949 Tarih İlkokul Programında
Sosyal Bilgiler Ders Programının İnsan Hakları Evrensel Beyannameesi
Çerçevesinde İncelenmesi
İlgili Ünitelerin Dağılımı**

Yurttaşlık Bilgisi
III. SINIF
<ul style="list-style-type: none">
✓ Demokrasi
✓ Hak ve Ödevler
✓ Vatandaşlık Ödevlerimiz
✓ Birleşmiş Milletler ve Unesco

Tablo 10 da görüldüğü gibi 3.sınıf ders programında bireyin temel hak ve sorumlulukları konusu ile ilgili başlıkların olduğu görülmektedir.

1962 Tarih Ortaokul Programı

1962 tarih ders programını incelediğimizde Araştırma konumuz ile ilgili kısım 1949 tarih ders programı içeriği ile birebir örtüşmektedir.

Tablo 11: 1962 Tarih İlkokul Programında
Sosyal Bilgiler Ders Programının İnsan Hakları Evrensel Beyanname
Çerçevesinde İncelenmesi
İlgili Ünitelerin Dağılımı

Yurttaşlık Bilgisi	
III. SINIF	
✓	Demokrasi
✓	Hak ve Ödevler
✓	Vatandaşlık
Ödevlerimiz	
✓	Birleşmiş Milletler ve Unesco
✓	Meslek Seçimi

Programa sadece meslek seçimi konusu eklenmiş olup haftalık ders saati ve derslere dağılımı aynı kalmıştır.

VI. II. IV.1970-1971 Tarih Ortaokul Programı

Program incelenmiş ve araştırma konumuz ile ilgili üniteler tablo 12 de gösterilmiştir.

**Tablo 11: 1971 Tarih İlkokul Programında
Sosyal Bilgiler Ders Programının İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi
Çerçevesinde İncelenmesi
İlgili Ünitelerin Dağılımı**

Yurttaşlık Bilgisi
III. SINIF
✓ Demokrasi nedir ve Türkiye "de demokrasi

1970-1971 tarihinden itibaren yürürlüğe giren fakat 1973 tarihinde baskıya giren program, birçok ilkin görüldüğü özelliğe sahiptir. Geçmiş bütün programlarda tek alan olarak okutulan dersler Sosyal Bilgiler çatısı altında toplanmıştır. Program ile birlikte Sosyal Bilgiler dersi disiplinler arası çalışmanın örneğini oluşturan bir yapıya kavuşmuştur.¹¹³

VI.II.V. 1995 ve 1997 Tarih Ortaokul (İlköğretim II. Kademe) Programı

Talim Terbiye Kurulunun 12.3.1992 tarih ve 45 sayılı kararı ile kabul edilen 13.4.1992 tarih ve 2356 sayılı Tebliğler dergisinde yayınlanan 1995 ve 1997 ders programlarında 4. Sınıf ve 5. Sınıf programlarında bulunması sebebiyle ortaokul programında yer almış olan ilköğretimin ikinci kademesi programı olarak vatandaşlık

---

¹¹³ Yusuf Keskin, Türkiye'de II. Meşrutiyetten Günümüze Kadar Uygulanmış Olan Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarının Analizi Ve Karşılaştırılması, s.285-305.

dersini araştırma konumuz çerçevesinde inceledik. Programda yer alan araştırma konularımız Tablo 12’de İnsan Hakları Evrensel Beyannameesi ile ilgili olan bölüm ve üniteler yer almaktadır.

**Tablo 11: 1995-1997 Tarih İlkokul Programında
Sosyal Bilgiler Ders Programının İnsan Hakları Evrensel Beyannameesi
Çerçevesinde İncelenmesi
İlgili Ünitelerin Dağılımı**

1995 ve 1997 Tarih Vatandaşlık Bilgisi Dersi Öğretim Programı
III. SINIF
BİRİNCİ BÖLÜM
<ul style="list-style-type: none">
✓ İnsan ve Toplum
✓ Toplum Hayatını Düzenleyen Kurallar
İKİNCİ BÖLÜM
<ul style="list-style-type: none">
✓ Aile Topluluğu
✓ Ailede Demokratik Hayat
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
<ul style="list-style-type: none">
✓ Okulda Demokratik Hayat
BEŞİNCİ BÖLÜM
<ul style="list-style-type: none">
✓ Demokrasi Nedir?
✓ Demokrasinin Tarihçesi
✓ Bugünkü Demokrasi anlayışı
ALTINCI BÖLÜM
<ul style="list-style-type: none">
✓ Anayasamız
YEDİNCİ BÖLÜM

- ✓ Hürriyetçi demokrasimizde temel Hak ve Ödevlerimiz
- ✓ Genel Hükümler
- ✓ Kişinin Hak ve Ödevleri
- ✓ Sosyal ve Ekonomik Haklar ve Ödevler
- ✓ Siyasi Hak ve Ödevler

1995 ve 1997 tarih ders programında Vatandaşlık Bilgisi konuları incelendiğinde bireyin devlete karşı görevleri ve hakları toplum düzenini sağlayan hukuk kurallarının yer aldığını görmekteyiz. Yine programı incelediğimizde yurttaşlık bilgisi ve Yurt Bilgisi Derslerinin içeriğiyle büyük benzerlikler göstermektedir.

VI. III. I. İlköğretim Programları

1998 tarihinde yürürlüğe giren ders programı bütünlük içinde olması hedeflenmiştir. 1998 tarihinde yürürlüğe giren ders programında ayrı birer ders olarak okutulan 4.-7. Sınıfların Tarih, Coğrafya, Felsefe dersleri bu program ile birleştirilmiştir.

VI. III. II. 1998 Tarih İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretim Programı

1998 Sosyal Bilgiler öğretim programında yer alan üniteler incelenerek İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi bire bir ilgili olanlar belirlenmiştir. Belirlenen üniteler Tablo 12' de verilmiştir.

Tablo 12: 1998 Tarih Ortaokul Programında
Sosyal Bilgiler Ders Programının İnsan Hakları Evrensel Beyanname
Çerçevesinde İncelenmesi
İlgili Ünitelerin Dağılımı

1998 İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretim Programı VI. Sınıf
✓ Demokratik Hayat

İlköğretim 6. sınıf ders programını incelediğimizde araştırma konumuz olan Demokratik hayat konusu yer almaktadır.6.sınıfta yine toplumu ilgilendiren konulara yer verilmiştir.1998 İlköğretim programına göre vatandaşlık ve insan hakları dersi 7.sınıfta ayrı bir olarak okutulmuştur.

VI.III.III. 1998 Tarih Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi Dersi Öğretim Programı

Vatandaşlık ve İnsan hakları ders programı içeriğini incelediğimizde 7.sınıf ve 8.sınıflar için dört üniteden oluşmaktadır Araştırma konumuz ile ilgili olan üniteler Tablo13 de gösterilmiştir.

Tablo 13: 1998 Tarih Ortaokul Programında
Sosyal Bilgiler Ders Programının İnsan Hakları Evrensel Beyannameesi
Çerçevesinde İncelenmesi
İlgili Ünitelerin Dağılımı

1998 İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretim Programı VI. Sınıf
✓ Demokratik Hayat

1998 Vatandaşlık ve İnsan Hakları ders programı içeriği; 7.sınıfta İnsan, insan hakları ve etik kavramlar üzerinde durulduğu görülmektedir.

VI . III. IV. 1998 Tarih Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi Dersi
Öğretim Program

6. ve 7.sınıflar için dörder üniteden oluşan ders programının araştırma konumuz ile ilgili ünite başlıkları Tablo 14 de verilmiştir.

**Tablo 14: 1998 Tarih Ortaokul Programında
Sosyal Bilgiler Ders Programının İnsan Hakları Evrensel Beyannameesi
Çerçevesinde İncelenmesi
İlgili Ünitelerin Dağılımı**

1998 Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi Dersi VII. Sınıf
<ul style="list-style-type: none">
✓ İnsanlığın Ortak Mirası
✓ İnsan Hakları
✓ Etik ve insan Hakları
✓ Temel Haklar ve Özgürlükler

**VI. III. V. 1998 Tarih Programın İnsan Hakları Evrensel Beyannameesi
İlgili Ünitelerin Dağılımı**

Vatandaşlık ve İnsan Hakları ders programını araştırma konumuza göre incelediğimizde demokrasi, anayasa, insan hakları ve bireyin devlete karşı sorumluluklarını içeren üniteler yer almaktadır.

Tablo 15: 1998 Tarih Ortaokul Programında
Sosyal Bilgiler Ders Programının İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi
Çerçevesinde İncelenmesi
İlgili Ünitelerin Dağılımı

1998 Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi Dersi VIII. Sınıf
<ul style="list-style-type: none">
✓ Devlet, Demokrasi, Anayasa, Vatandaşlık, Vatandaşlık Hakları ve Sorumlulukları
✓ İnsan Haklarının Korunması
✓ İnsan Haklarının Korunmasında Karşılaşılan sorunlar

Programı İncelediğimizde ve Tablo 14 de görüldüğü gibi araştırma konularımızın önemli bir kısmı 1998 Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi Dersi önemli bir yeri vardır.

VI. III. VI. 2005 Tarih İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretim Programı İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi ile ilgili Ünitelerin Dağılımı

2005 Tarih eğitim programını incelediğimizde 6.sınıf konularını incelediğimizde 6.sınıf demokrasi serüveni olarak yer almaktadır.

Tablo 15: 2005 Tarih Ortaokul Programında

**Sosyal Bilgiler Ders Programının İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi
Çerçevesinde İncelenmesi**

İlgili Ünitelerin Dağılımı

2005 İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı VI. Sınıf
Demokrasi Serüveni

Tablo 15 de gösterildiği gibi araştırma konumuz ile ilgili olan öğrencilerin kendilerini birey olarak tanımaları ve hak ve sorumluluklarını bilmeleri amaçlanmaktadır.

**VI. III. VII. 2005 Tarih İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim
Programı İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi ile ilgili İlgili Ünitelerin Dağılımı**

Tablo 16: 2005 Tarih Ortaokul Programında

**Sosyal Bilgiler Ders Programının İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi
Çerçevesinde İncelenmesi**

İlgili Ünitelerin Dağılımı

2005 İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı VII. Sınıf
✓ Yaşayan Demokrasi

Tablo 16 da 2005 İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı VII. Sınıf ders programında yer alan “Yaşayan Demokrasi” ünitesiyle Türkiye Cumhuriyeti

Devletin temel yapısı; yasama, yürütme ve yargı organlarının işleyişi ve yaşamlarıyla sentezini hedeflemektedir.

VI. BÖLÜM

SONUÇ VE TARTIŞMALAR

Sonuç

Araştırmamızda 1924-2005 tarihleri arasında uygulanan Sosyal Bilgiler ders programlarında Sosyal Bilgiler Ders Programının İnsan Hakları Evrensel Beyannameyi Çerçevesinde İncelenmesi amaçlanmış, araştırmamızın alt problemleri yönünde elde edilen veriler ile ilgili değerlendirmelerin sonuçları sunulmuştur.

Sosyal Bilgiler ders programlarında tarih, felsefe, coğrafya ve Yurt Bilgisi Derslerinin yıllarına göre ünite başlıkları, sınıflara göre müfredat programı incelenmiştir. Bu programların eğitim sistemi içerisinde zamanla değişime uğramaları ile ilköğretim, ortaokul ve ilköğretim ders programları içerisinde yer almaktadır. Ders programlarının; 1924, 1926, 1930, 1936, 1948, 1962 (taslak), 1968, 1974, 1995 tarihlerinde uygulanan ders programlarının ilköğretim ders programlarında 1931-1932, 1938, 1949, 1962, 1970-1971, 1995 tarihlerine ait ders programlarının muhtevasında 1931-1932, 1938, 1949, 1962, 1970-1971, 1995 yıllarında ortaokul programları muhtevasında ve 1998-2005 yıllarında ise ilköğretim ders programlarının muhtevasında yer alır.

1924, 1926, 1930, 1936, 1962 (taslak), 1968 tarihlerinde uygulanan ders programlarında beş yıllık eğitim sistemi ve birleştirilmiş eğitim sistemine göre hazırlanmıştır. Program araştırma konumuz kapsamında 1. ve 5. Sınıflar arasında tespit edilen ünite ve başlıklar tablolar şeklinde sunulmuş, muhtevaları hakkında açıklamalar yapılmıştır.

İlkokul ders programında, araştırma konumuzun içerisinde yer alan Sosyal Bilgiler dersinin içeriği tarih ve coğrafya dersleri ile birlikte verildiği görülmüştür. 1924 ders programında musahabat-ı ahlakiye ve malumat-ı vataniye derslerinin ileriki

dönemlerde uygulanacak olan programlarda Yurt Bilgisi Dersi ismini aldığı görülmektedir. Araştırma konumuz kapsamında incelediğimizde yurt bilgisi veya vatandaşlık dersi olarak ele alındığı görülmektedir.

İlkokul ders programlarında araştırma konumuz ile ilgili yapmış olduğumuz incelemelerde dersin konumuz ile ilgili muhtevası ve içeriği ile ilgili şu varsayımlar tespit edilmiştir. Yüz kırk yedi Sosyal Bilgiler ders programının muhtevası zamanla değişikliğe uğramıştır. 1924, 1926, 1930, 1936, 1948 yıllarında uygulanan ilkököl ders programlarında coğrafya, tarih ve Yurt Bilgisi Dersleri içeriğinde İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi konumuz ile ilgili sadece Yurt Bilgisi Dersi içeriğinde yer aldığı görülmektedir. 1962 tarihinde uygulanmaya başlayan taslak program içeriğinde toplum ve ülke incelemeleri dersinde, 1968 yılında uygulanmaya başlanan ilkököl ders programında ise Sosyal Bilgiler dersinde araştırma konumuz ile ilgili içeriğe rastlanılmıştır.

1924, 1926, 1930, 1948 tarihlerinde uygulanan ders programlarında araştırma konumuzun kapsamına giren ünitelerin muhtevasında çok benzerlik olduğu görülmektedir. 1926 ve 1930 tarihinde uygulanan ders programlarının araştırma konumuz ile ilgili olan içeriğinin aynı olduğunu görmekteyiz. 1962 tarihinde hazırlanan taslak programda önceki ders programlarında farklı olarak konumuz ile ilgili uzaktan bağlantılı olan trafik kuralları ünitesinin eklendiğini görmekteyiz.

Ortaokulda uygulanan Sosyal Bilgiler programı içeriğini araştırma konumuz kapsamında incelediğimizde 1930-1931, 1938, 1949, 1962 tarihlerinde yürürlükte olan programlarda içeriğin birebir örtüştüğü görülmektedir. 1995- 1997 tarihlerinde uygulanan ders programında ise vatandaşlık ve insan hakları ders içeriğinin çok benzediğini görmekteyiz. Ortaokul ders programının içeriğini incelediğimizde araştırma konumuz ile ilgili; demokrasi, hükümetin halka olan görevleri ve bireyin devletine olan sorumlulukları, hak ve ödevler konuları yer almaktadır.

Ortaokul programları araştırma konumuza göre incelenmiş ve içeriği ile ilgili sınırlar belirlenmiştir.1931-1932 tarihlerinde uygulan ders programlarında araştırma konumuz ile ilgili bir şeye rastlanılmaz iken, coğrafya konuları ağırlık kazanmıştır. 1949 tarihinde uygulan ders programında Millî Eğitim Bakanlığının amaçları kapsamında 1948 Yurt Bilgisi Ders içeriği ile aynı olduğu görülmüştür. 1970-1971 tarihlerinde uygulanan programda bu amaçların farklı olduğunu görmekteyiz. Ortaokul ders programında yer alan Vatandaşlık Bilgisi dersi İnsan Hakları Evrensel Beyannameesi ilgili amaçlarını incelediğimizde diğer programlardan farklı olduğunu ancak içeriğinin çok fazla değişikliğe uğramadığını görmekteyiz. Araştırma konumuz ile ilgili olan 7. ve 8. Sınıfta okutulan vatandaşlık ve insan hakları dersinin araştırma konumuz ile ilgili içeriğinin olduğu tespit edilmiştir.

İlköğretim ders programını incelediğimizde araştırma konumuz ile ilgili 1998 Sosyal Bilgiler ve vatandaşlık derslerinin programının amaçları ile ilgili içeriğinin olduğu tespit edilmiştir. Bu amaçların genel olarak insan hakları, birey hak ve özgürlükler ile ilgili olduğu görülmüştür.1998 ve 2005 tarihleri arasında uygulanan ders programlarında yer alan amaçlar incelendiğinde araştırma konumuz ile ilgili amaçların bulunduğunu görmekteyiz

Yıllar içerisinde uygulan Sosyal Bilgiler ders programında ünite başlıkları ve mevcut siyasi yapının eğitime olan yansımalarına rağmen yapılan değişikliklerin göz önünde bulundurulması içeriğini çok fazla değiştirmemiştir.

Tartifmalar

✓ Sosyal Bilgiler ders programı amaçları doğrultusunda bireye kazandırılması amaçlanan araştırma konumuz olan insan hakları evrensel beyanname si konularının daha fazla yer verilmesi gerekmektedir

✓ Araştırma konumuz olan insan hakları evrensel beyanname si çerçevesinde incelenmesi amaçlanmaktadır. Bu konunun kazanımlarının izlenmesi için öğrencilerin takip edilmesi gerekmektedir.

✓ Konu ile ilgili yapılacak olan araştırma da ders kitaplarında ki uygulama ve ödevlerin amaçları yansıtm a durumu incelenmelidir.

✓ Eğitimi verecek olan öğretmenlerin İnsan hakları ve evrensel beyanname si konusundaki yetkinlikleri değ erlendirilmeli ve gerektiğ i takdirde hizmet içi eğitim verilmesi hususunda uygulanmasına yönelik planlamalar yapılmalıdır

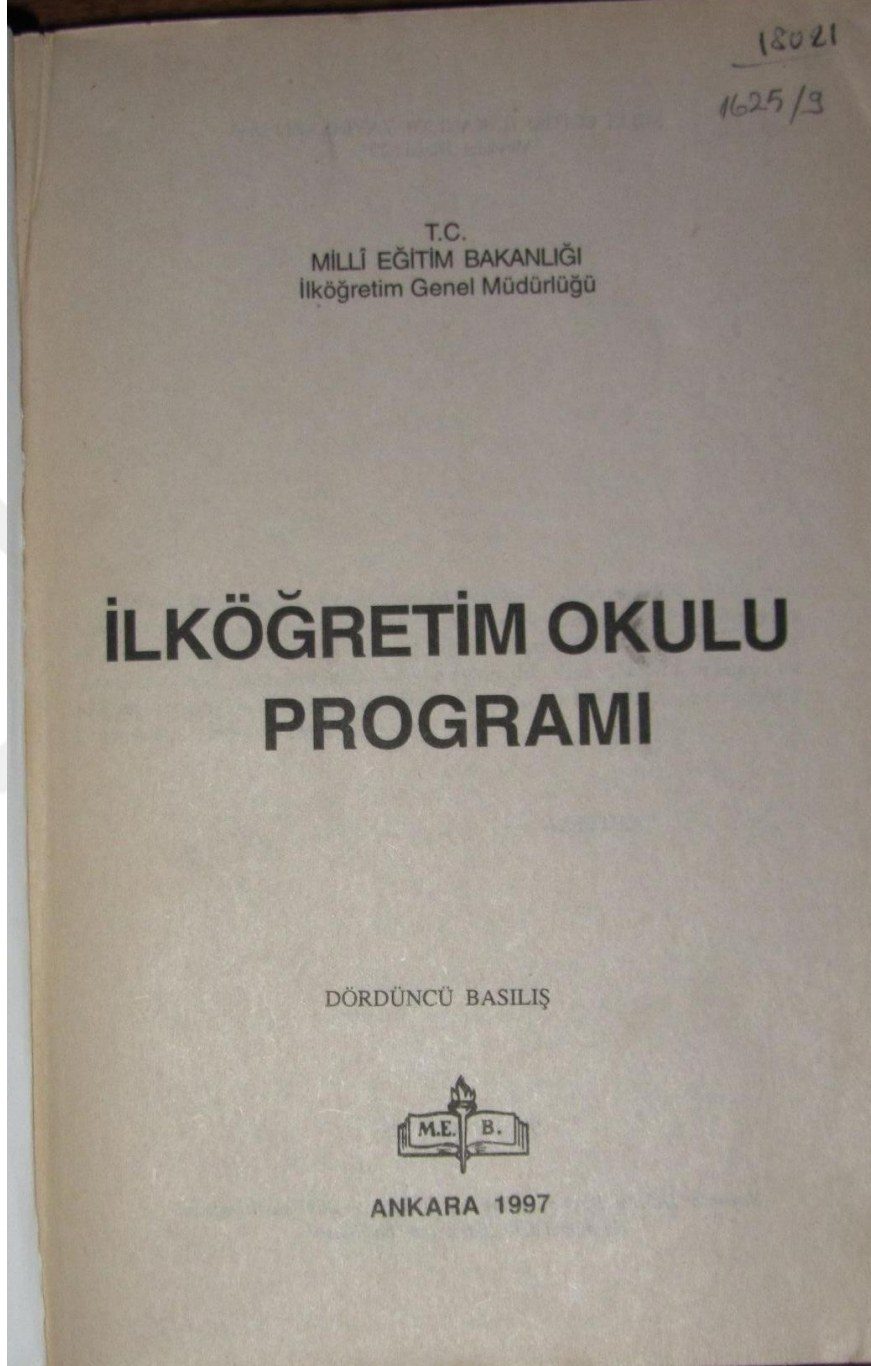
KAYNAKÇA

- KEPENEKÇİ, Yasemin;” İnsan Hakları Eğitimine Yönelik Tutumları”, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, S. (1–2), 2000, s. 213–227.
- KEPENEKÇİ, Yasemin; İnsan Hakları Eğitimine Yönelik Bir Tutum Ölçeği, Eğitim Araştırmaları Dergisi, S.1, 2000, s. 51–59.
- GÖZÜTOK, Fatma; “Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi Projesi”, IV. Eğitim Bilimleri Kongresi, 1998,s. 57.
- KEPENEKÇİ, Yasemin; “Türkiye’de Genel Ortaöğretim Kurumlarında İnsan Hakları Eğitimi”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, A. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2000
- https://www.unicef.org/turkey/udhr/_gi17.html(15.02.2017)
- BAŞARAN, Tonguç;” İlköğretim Okullarında Vatandaşlık Ve İnsan Hakları Eğitimi Programının Uygulanışına İlişkin Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Görüşleri”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi, 2007
- GÜLMEZ, Mesut; İnsan Hakları Eğitimi ve Türkiye, Ankara,1994.
- Kültür Bakanlığı, T.C. (1936). İlkokul Programı, İstanbul Devlet Matbaaları.
- Kültür Bakanlığı, T.C. (1938). Ortaokul Programı, İstanbul Devlet Matbaaları.
- Maarif Vekaleti (MV). (1924). İlk Mekteplerin Müfredat Programı. İstanbul Matbaa-i Amire.
- Maarif Vekaleti (MV). (1926). İlk Mekteplerin Müfredat Programı. İstanbul Matbaa-i Amire.
- Maarif vekâleti, T.C. (1930). İlk mektep Müfredat Programı, İstanbul Devlet Matbaaları.

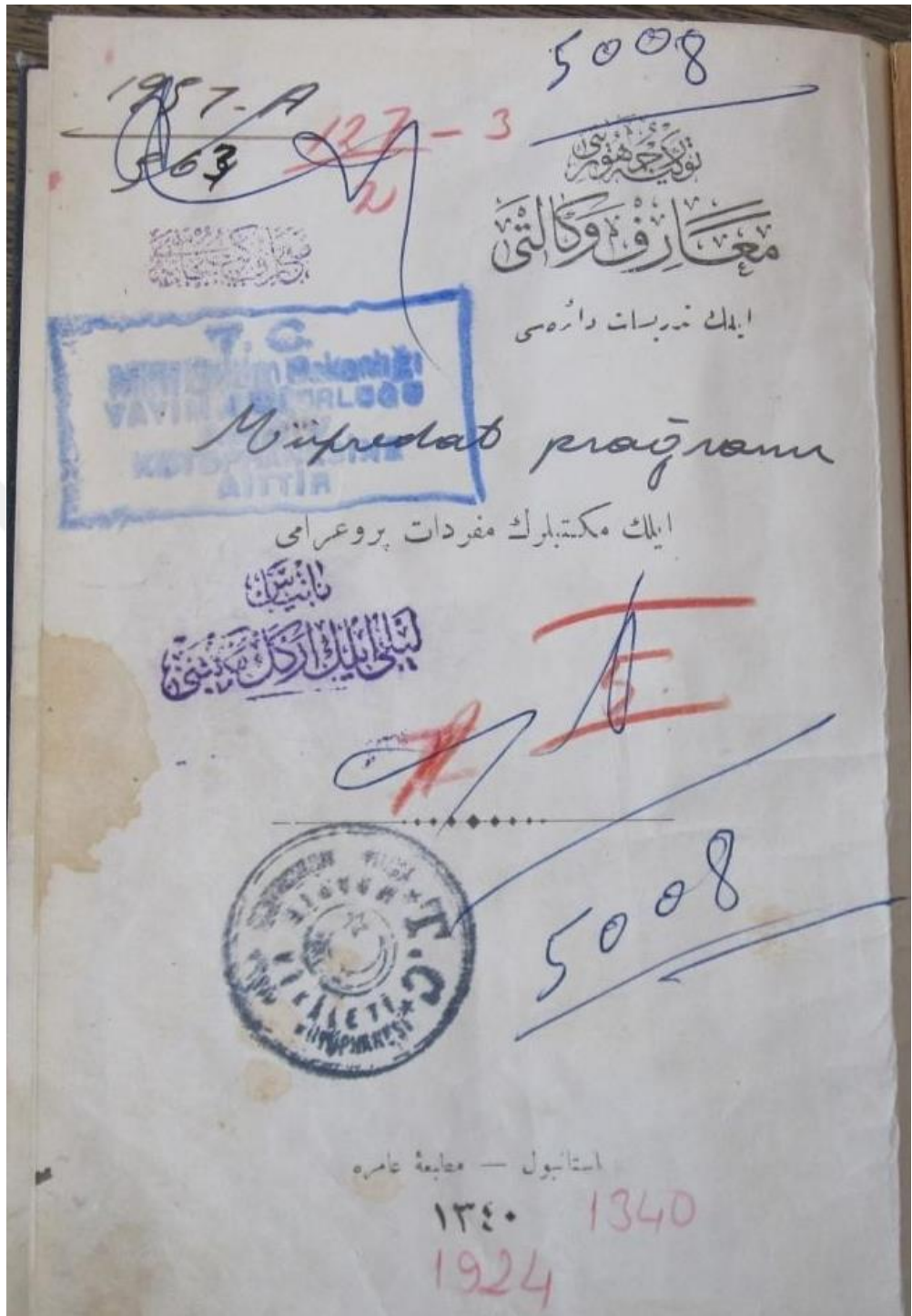
- Maarif vekâleti, T.C. (1931). Orta mektep Müfredat Programı, İstanbul Devlet Matbaaları.
- MEB T.C. (1948). İlkokul Programı, İstanbul Milli Eğitim Basımevi.
- MEB T.C. (1949). Ortaokul Programı, İstanbul Milli Eğitim Basımevi.
- MEB T.C. (1961). İlkokul Programı, İstanbul Milli Eğitim Basımevi.
- MEB T.C. (1962). Ortaokul Programı, İstanbul Milli Eğitim Basımevi.
- MEB T.C. (1968). İlkokul Programı, İstanbul Milli Eğitim Basımevi.
- MEB T.C. (1970). Ortaokul Programı, İstanbul Milli Eğitim Basımevi.
- MEB T.C. (1977). İlköğretim okulu Programı, Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- MEB T.C. (1988). Ortaokul Programı, Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- MEB T.C. (1995). Ortaokul Programı, Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- MEB, M. E. (1998). İlköğretim Programı. Ankara: M. E. B. Yayınları.
- M.E.B., T. T. (2005). İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi 6.7. Sınıflar Öğretim Programı ve kılavuzu. Ankara: M.E.B. Yayınları.
- MEB, (2005). İlköğretim Sosyal Bilgiler dersi öğretim programı ve kılavuzu, Ankara: Milli Eğitim Yayınları.
- ERDEN, Münire; Eğitimde Program Değerlendirme, Ankara 1998.
- DOĞAN, Hıfzı; Analiz ve Program Hazırlama, Ankara 1979.
- M. Ertürk, A. Gökdemir, G Daşdemir ;”1924 ve 2005 Sosyal Bilgiler Programları Çerçevesinde Vatandaşlık Konularının Karşılaştırılması”, İstanbul 2012, s.
- Janoski Tomas, Citizenship and Civil Society, California1998.
- https://anayasa.tbmm.gov.tr/docs/vatandaslik_tanimlari.pdf(17.03.2017)
- BOZKURT, Enver; Uluslararası İnsan Hakları Hukuku, Ankara, 2006.

- DONNELLY, Jack;" Teoride ve uygulamada Evrensel İnsan Hakları", Çe. Mustafa Erdoğan, Levent Korkut, Ankara,1995,s.19.
- BOZKURT, Enver ; İnsan Haklarının Korunmasında Uluslararası Hukukun rolü, Ankara, 2003.
- Kalabalık, Halil; İnsan Hakları Hukuku, Ankara 2009
- ÜNAL, Şeref; Temel Hak ve Özgürlükler ve İnsan Hakları Hukuku, Ankara 1997.
- REİSOĞLU, Safa; Uluslararası Boyutlarıyla İnsan Hakları, İstanbul 2001.
- MUMCU, Ahmet; İnsan Hakları ve Kamu Özgürlükleri, Ankara 2003.
- GEMALMAZ, Mehmet Semih, Ulusal üstü İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisine Giriş, İstanbul 2007.
- GÖKDEMİR, Abdullah;"1924' Den Günümüze İlköğretim Sosyal Bilgeler Programlarındaki Hukuk Konularının Güncellenmesi", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2013.
- FER, Seval; Cumhuriyet Dönemi İlköğretim Programı Üzerine Bir Değerlendirme. Cumhuriyet Dönemi Eğitim Politikaları Sempozyumu, Ankara 2005.
- Binbaşoğlu, Cavit; Türkiye' de Eğitim Bilimlerin Tarihi, İstanbul 1999.
- https://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2014_10/02113442_9_sura.pdf(18.04.2017)
- KESKİN, Yusuf; Türkiye'de II. Meşrutiyetten Günümüze Kadar Uygulanmış Olan Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarının Analizi Ve Karşılaştırılması, Yayınlanmamış Doktora Tezi Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2002.

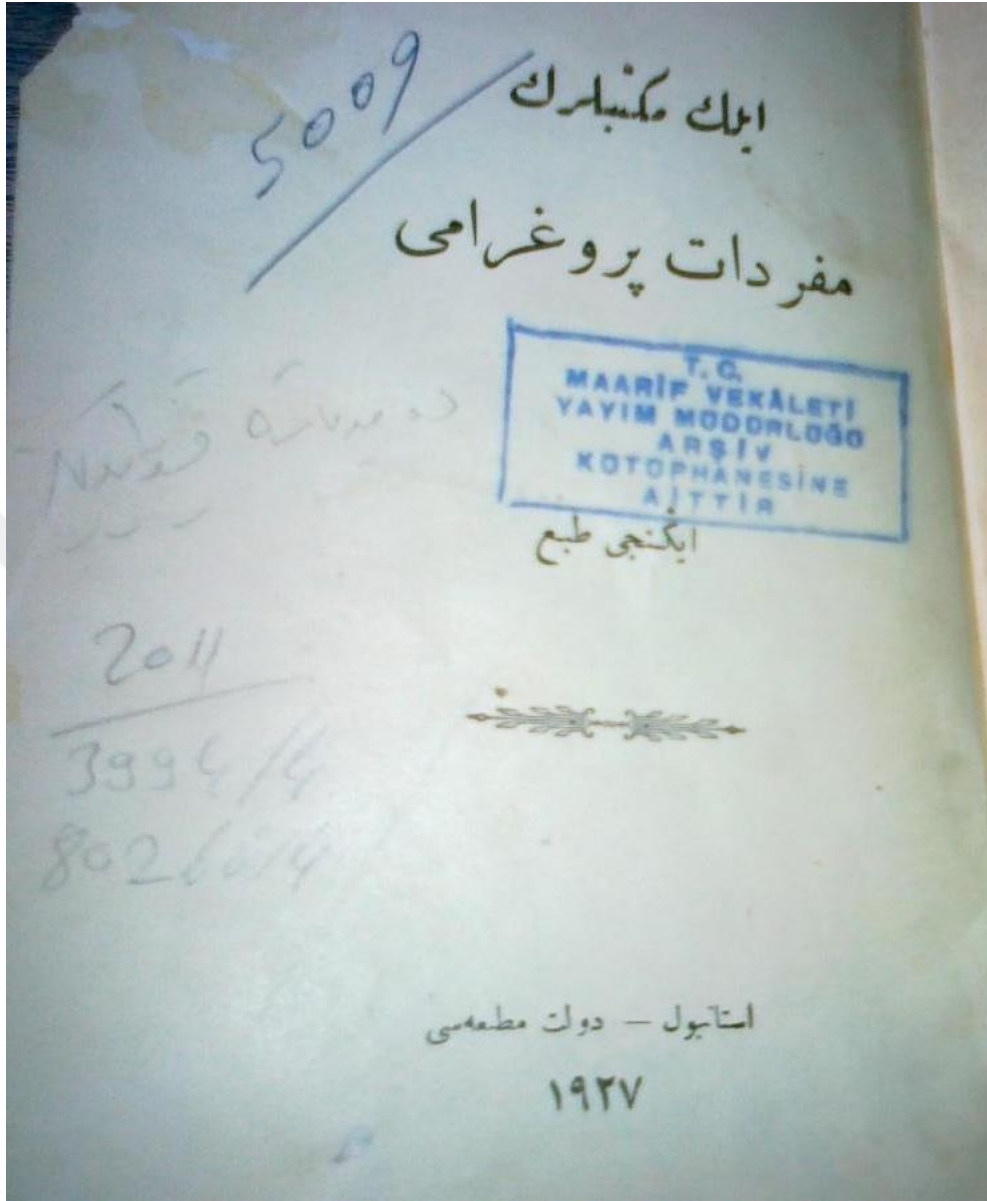
Ekler

OTOĞRAF 1

FOTOĞRAF 2

FOTOĞRAF 3

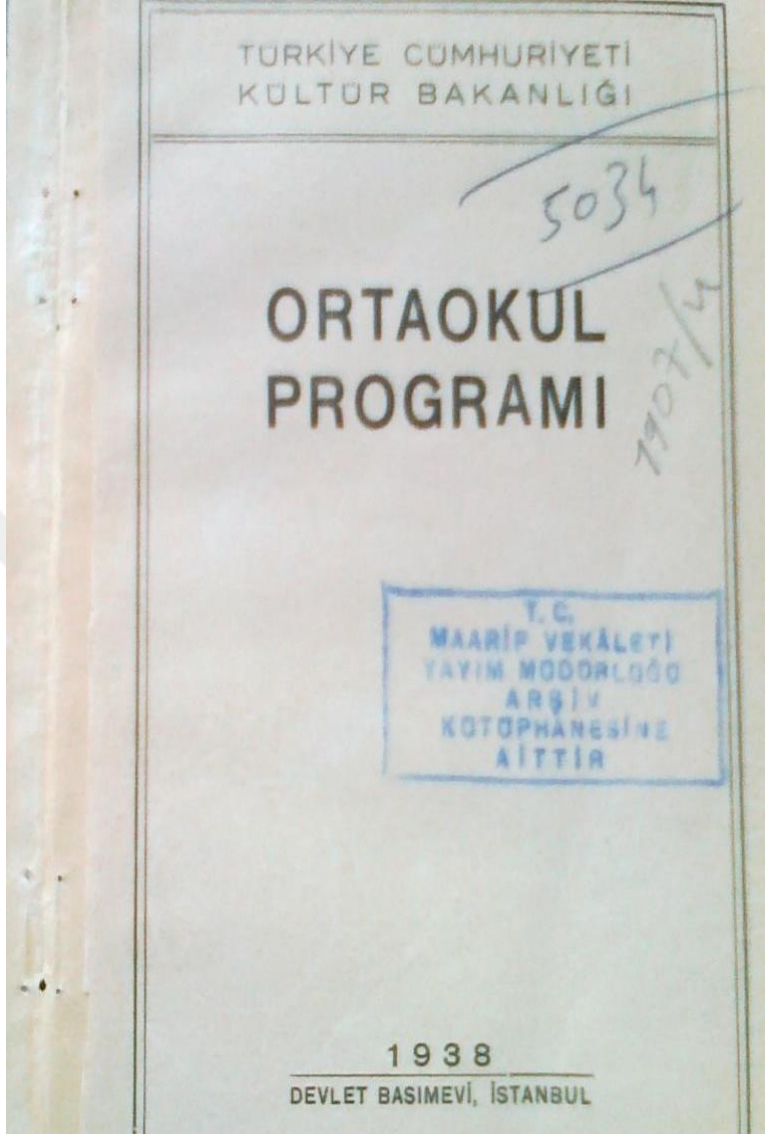

FOTOĞRAF 4

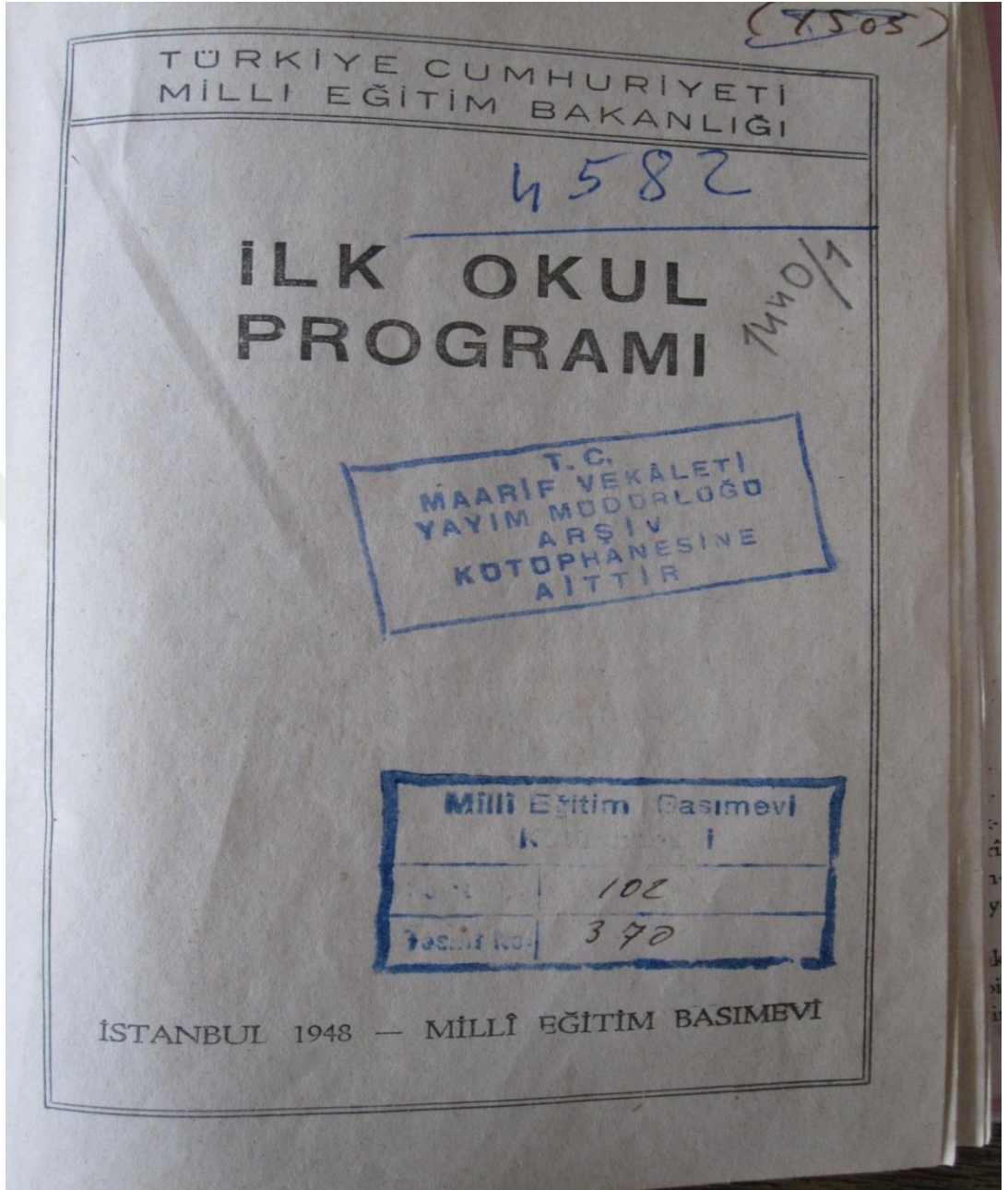

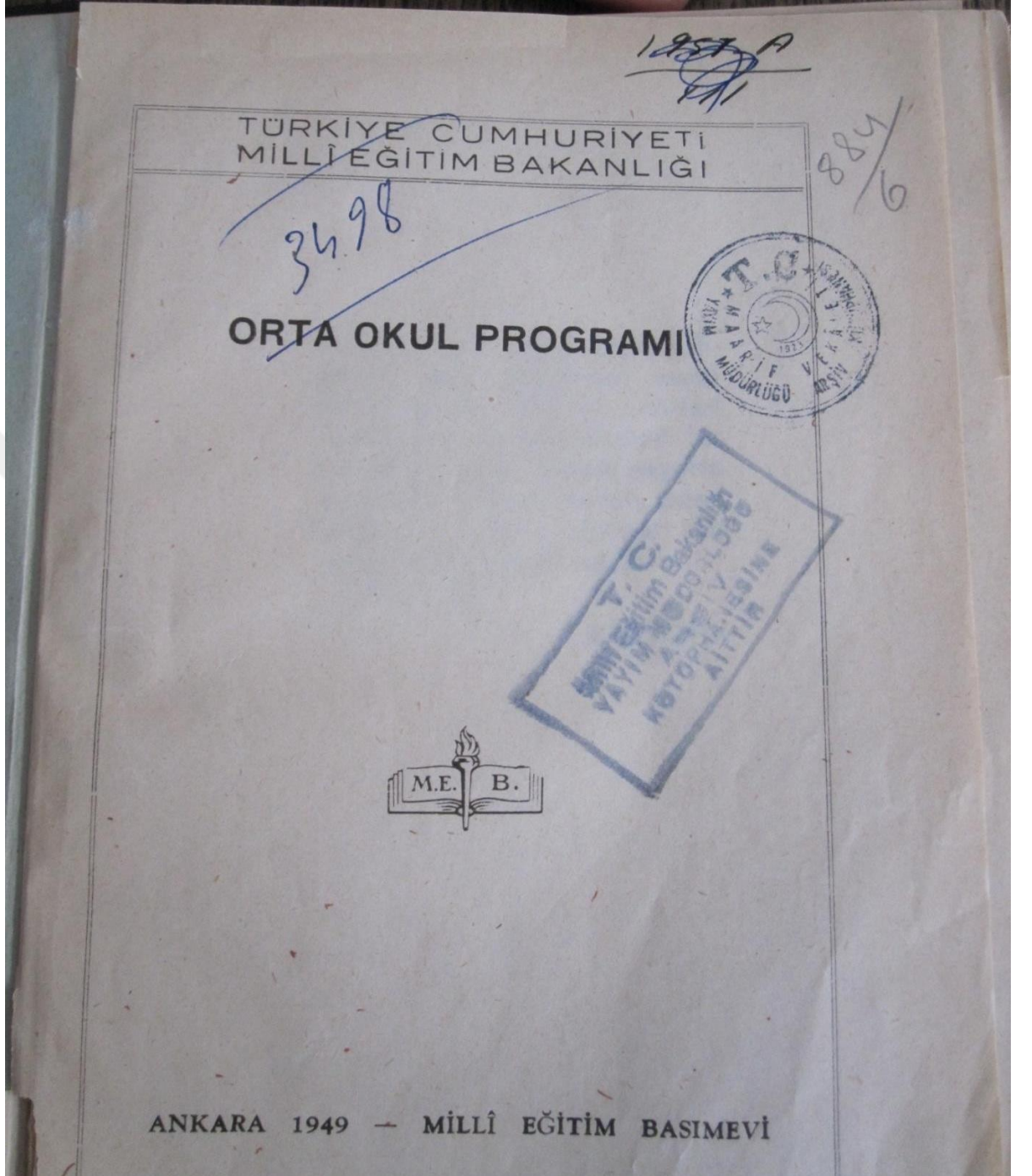
FOTOĞRAF 5

FOTOĞRAF 6

FOTOĞRAF 7

FOTOĞRAF 8

FOTOĞRAF 9

7067

TURKIYE CUMHURİYETİ
MİLLİ EĞİTİM BAKANLIĞI

1350/4

ORTAOKUL PROGRAMI

T.C.
Milli Eğitim Bakanlığı
YAYIN VE DAĞITIM GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
KÜTÜPHANESİNİ
AİTTİR

İSTANBUL 1962 — MİLLİ EĞİTİM BASIMEVİ

FOTOĞRAF 10

T. C.
Milli Eğitim Bakanlığı

8916

İLKOKUL PROGRAMI

DEVLET KİTAPLARI

İSTANBUL 1968 — MİLLİ EĞİTİM BASİMEVİ

FOTOĞRAF 11

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI

8977

ORTAOKUL PROGRAMI

DEVLET KİTAPLARI

MİLLÎ EĞİTİM BASİMEVİ — İSTANBUL 1970

FOTOĞRAF 12

ORTA OKUL PROGRAMI

T. C.
MILLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI
Yayımlar ve Basılı Eğitim
Malzemeleri Genel Müdürlüğü
Arşiv Kütüphanesine Aittir

848 176

MILLÎ EĞİTİM BASIMEVİ — ANKARA 1988

FOTOĞRAF 13